

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra sociologie a andragogiky

MUŽ NA POČÁTKU 21. STOLETÍ Z POHLEDU GENDER

**MAN AT THE BEGINNING OF 21ST CENTURY FROM THE
PERSPECTIVE OF GENDER**

Bakalářská diplomová práce

Simona Dorazilová

Vedoucí bakalářské diplomové práce: PhDr. Helena Kubátová, Ph.D.

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a uvedla v ní
veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne 20. března 2010

.....

Poděkování

Děkuji PhDr. Heleně Kubátové, Ph.D. nejen za cenné rady a připomínky, které mi poskytla během psaní této bakalářské práce, ale především za to, že vnáší pochybnosti do mých stereotypních představ a "nutí" mě dívat se na svět z jiného úhlu.

Obsah

Úvod	6
1 Vymezení genderové problematiky	8
1.1 Proč rozlišovat pohlaví a gender	8
1.2 Vývoj a změna genderu	10
1.2.1 Dvojí svět	10
1.2.2 Feministické hnutí a reakce mužů	11
1.2.3 Třetí žena, třetí muž.....	12
1.3 Kořeny odlišnosti mužů a žen	14
1.3.1 Biologická podmíněnost.....	14
1.3.2 Psychologická podmíněnost	17
1.3.3 Sociální podmíněnost, genderová socializace	20
1.4 Shrnutí	22
2 Analýza rodových rolí	24
2.1 Přirozený muž, přirozená žena	24
2.2 Verbální komunikace	27
2.3 Prezentace rodové role	29
2.3.1 Rodové role v odborné literatuře.....	29
2.3.2 Prezentace pracovního a rodinného života v médiích .	30
2.4 Vnímání ženských a mužských rolí v reklamě – deklarované postoje	33
2.5 Skutečné chování v roli	34
2.5.1 Výstupy výzkumů ženské a mužské role	34
2.5.2 Výběr z genderové statistiky	35
2.6 Shrnutí	38
3 Sonda do subjektivního vnímání mužských rolových očekávání u vybrané populace českých mužů a žen	40
3.1 Východiska pro stanovení předpokladu	41
3.2 Formulace předpokladů a příprava sondy	42
3.3 Rozhodnutí o technice sběru dat, konstrukce nástrojů	45

3.4 Dotazníky a předvýzkum.....	46
4 Vyhodnocení sondy.....	47
4.1 Třídění dat	47
4.2 Srovnání subjektivního vnímání mužských rolových očekávání u všech oslovených mužů a žen	48
4.3 Srovnání subjektivního vnímání mužských rolových očekávání u oslovených mužů a žen podle věku	50
4.4 Srovnání subjektivního vnímání mužských rolových očekávání u oslovených mužů a žen podle vzdělání	53
4.5 Shrnutí sondy.....	54
Závěr.....	55
Anotace	58
Seznam použité literatury:	59
Přílohy	62
č. 1 Tabulka rozdílů v rol. očekáváních M a Ž a projevů v roli	63
č. 2 DOTAZNÍK (M)	64
č. 3 DOTAZNÍK (Ž)	66
č. 4 Tabulka výstupů z dotazníků žen i mužů podle věkových kategorií.....	68
č. 5 Tabulka výstupů z dotazníků žen i mužů podle vzdělání.....	69
č. 6 Grafy průměrných známek dosažených v jednotlivých oblastech - M i Ž.....	70
č. 7 Tabulka procentuelního vyjádření odpovědí mužů a žen.....	73
č. 8 Grafy výstupů z dotazníků žen a mužů podle věkových kategorií	74
č. 9 Grafy výstupů z dotazníků žen a mužů podle dosaženého vzdělání	76

Úvod

Od počátku minulého století do dnešní doby došlo díky ženskému hnutí k výrazným změnám v postavení žen. Nelze však měnit pouze jednu polovinu lidstva, aniž by druhá polovina zůstala nezměněna.

Z tohoto důvodu jsem se rozhodla svoji práci, věnovanou mužů na počátku 21. století, pojmout z genderového pohledu. Cílem práce je zjištění subjektivního vnímání mužských rolových očekávání u vybrané populace českých mužů a žen. Stať je rozvržena do čtyř kapitol (a mnoha podkapitol). Obsahem *první kapitoly* je vymezení genderové problematiky. Nejdříve se zabývám vysvětlením pojmů gender a pohlaví. Na to navazují části o vývoji a změnách genderu a příčinách těchto změn. Dále se věnuji kořenům odlišnosti mužů a žen, kterými jsou biologická podmíněnost, psychologická podmíněnost a sociální podmíněnost. Podrobněji se zabývám procesy identifikace a genderové socializace, které zásadně ovlivňují výslednou podobu genderu. Kapitulu pak uzavírám volbou teoretického východiska sondy, kterým je Mertonova teorie rolových očekávání.

Ve *druhé kapitole* jsem provedla analýzu rodových rolí. Zdrojem jsou výsledky některých genderových výzkumů a statistiky, prezentace genderu v médiích a reklamě, odborná literatura. Vše pak využívám k popisu jednotlivých dimenzí Mertonovy teorie rolových očekávání. Dimenzi normativní zjišťuji pomocí prezentace genderu v médiích a reklamě, konstruování maskulinity v časopisech životního stylu a odborné literatury. Vnímání ženských a mužských rolí v reklamě uvádím jako odraz interpretace rolových očekávání. Jaké je skutečné chování v roli dále popisuji na základě již proběhlých empirických výzkumů, např. výzkumu ženské a mužské role v perspektivě spotřebního marketingu, statistiky. Pozornost věnuji také rozdílům v komunikaci (možného zdroje konfliktů). Tato kapitola mi poskytla empirické předpoklady pro následnou sondu.

Ve *třetí kapitole* jsem se připravovala na realizaci sondy do subjektivního vnímání mužských rolových očekávání vybrané populace českých mužů a žen. Na základě první a druhé kapitoly jsem získala potřebná východiska pro stanovení předpokladů. Vycházím z toho, že *ženy*

od mužů očekávají něco jiného, než muži přepokládají. Další dva předpoklady souvisí s intervencí věku a vzdělání do subjektivního vnímání mužského rolového očekávání. Kapitola obsahuje také konstrukci nástrojů a zdůvodnění, proč jsem zvolila standardizovaný dotazník jako techniku sběru dat. Dále popisuji průběh předvýzkumu po kterém následuje sonda. Verze dotazníků použitých v sondě jsou součástí přílohy č. 2.

Čtvrtá kapitola obsahuje vyhodnocení sondy. Nejdříve se zabývám tříděním dat a zpracováním výstupů do tabulek a grafů (jsou umístěny do příloh). Poté provádím srovnání subjektivního vnímání mužských rolových očekávání u oslovených mužů a žen. Nejdříve uvádím souhrnné srovnání dotázaných mužů a žen, následuje srovnání podle věku a pak podle vzdělání. Na konci každé z těchto částí jsem výsledky konfrontovala se stanovenými předpoklady. Kapitulu uzavírá shrnutí celé sondy.

1 Vymezení genderové problematiky

V této části provedu teoretické vymezení genderové problematiky a ukotvení pojmů s ním spojených, které bude sloužit k zúžení výzkumného problému (sondy).

1.1 Proč rozlišovat pohlaví a gender

Cílem této podkapitoly je zodpovědět otázku, proč je důležité rozlišovat pohlaví a gender.

Harrington uvádí Adkinsonovou, která má za to, že o vznik pojmu gender se zasloužilo převážně feministické hnutí, které se tímto snažilo o umístění žen do sociálního prostoru. Nutno dodat, že moderní feministické sociální teorie vedou diskuze, zda bylo zavedení této kategorie rozumné (Harrington 2005, s. 325–327).

Oakleyová ve své stěžejní práci věnované genderové problematice upozorňuje na chybu, které se lidé v západní společnosti dopouští, když se snaží odlišit muže od ženy. Zaměňují dva různé procesy: tendenci rozlišovat pohlaví a tendenci rozlišovat zejména podle pohlaví. První rozlišení je obecným rysem lidské společnosti, neboť rozdíly mezi pohlavími mohou být přirozené. Genderové rozdíly však vyplývají z kultury, neodrážejí vrozené rozdíly mezi pohlavím. Pokud se v případech, kdy máme na mysli genderové rozdíly, mluví o rozdílech mezi pohlavími, dochází k chaosu v debatě o rolích pohlaví. Za důležitý považuji skrytý důsledek takového chaosu: *„logika společnosti organizované na principu diferenciacce pohlaví se stane neprůhlednou, což způsobuje, že případné snahy o osvobození od konvenčních genderových rolí se předem zavrhnou jako nemožné“* (Oakleyová 2000, s. 141–143).

Fafejta se shoduje s Oakleyovou, když soudí, že v naší společnosti v každodenních sociálních situacích gender od pohlaví neodlišujeme. Gender si totiž neuvědomujeme. Bereme v potaz pouze biologické pohlaví a spojujeme jej s určitými institucemi, rolemi a identitami, aniž bychom si uvědomovali, že jsou tato spojení sociálně konstruovaná. Současná sociologie se snaží nezpochybnitelné pohlaví oddělit od zpochybnitelného

(konstruovaného) genderu. Termínem gender tak označujeme kulturní a sociální stereotypy a očekávání, které se pojí k jednotlivým pohlavím (Fafejta 2004).

Fafejta dále tvrdí, že jestliže je gender konstruktem, lze ho sociálně měnit, liší se mezi společnostmi a teoreticky může mít nekonečně mnoho variant. Není pevný, ale je závazný na základě sociálních norem. Na rozdíl od jiných rolí, v případě genderových rolí téměř nenalezneme situaci, kdy bychom si od nich mohli udržet výrazný odstup a přitom se vyhnuli sankcím sociální kontroly. Sociální konstrukce genderu sice vychází z biologického pohlaví, ale zároveň gender musí neustále stvrzovat své pohlaví (Fafejta 2004).

Renzettiová je přesvědčena, že k druhým osobám mužského a ženského pohlaví přistupujeme na základě společensky definovaných charakteristik vztahujících se ke genderu; přičemž se mnoho lidí opírá o genderové stereotypy. Tento přístup se uplatňuje nejen při neformálním kontaktu mezi jednotlivci, ale i na strukturální úrovni společnosti v níž žijí. Předepsané způsoby chování a vzorce vzájemné interakce jsou zakotveny ve společenských institucích, jako jsou například hospodářství, politický systém, náboženství, rodinné uspořádání atd. Institucionalizované vzorce genderové diferenciacce jsou souhrnně označovány jako pohlavně-genderový systém společnosti. Liší se napříč kulturami a prochází historickým vývojem. Zásadně ovlivňuje životy i životní volby žen a mužů (Renzetti 2005, s. 20–21).

Nyní krátce shrnu uvedená tvrzení tak, aby bylo možné snadněji zodpovědět otázku, proč je důležité rozlišovat pohlaví a gender. Pohlaví udává biologické (fyzické) rozdíly dané ženám a mužům od narození, proti tomu genderové rozdíly vyplývají z kultury. Pohlaví je přirozené, avšak gender je sociální konstrukt, který lze sociálně měnit, liší se napříč kulturami a historicky se vyvíjí. Gender sice vychází z biologického pohlaví, avšak gender musí neustále stvrzovat své pohlaví. Děje se tak za pomoci determinovaných norem chování, postojů, očekávání a rolí; genderových stereotypů. Ustálené vzorce chování a interakce jsou

zakotveny ve společenských institucích. Systém společnosti, jehož organizace funguje na základě genderové diferenciace, je označován jako pohlavně–genderový systém. *Problém tkví v tom, že gender si v běžném životě neuvědomujeme, proto dochází k chybnému spojování sociálních konstrukcí genderu s pohlavím. Pohlavně–genderový systém společnosti tak vytváří klamný dojem, že osvobození od konvenčních rolí není možné.*

1.2 Vývoj a změna genderu

1.2.1 Dvojí svět

Myšlenka rozdělení světa na dvě poloviny podle mužského a ženského principu se objevuje již u Platona. Janata tvrdí, že každá společnost je rozštěpena a vykazuje polaritu mužského a ženského principu; a obdobně jako v čínské filozofii Yin–Yang, oba principy existují vedle sebe, jsou rozdílné a vzájemně se doplňují v jednotu. Janata pomocí tohoto rozdělení nepopisuje pouze fungování společnosti, ale i odlišnosti v euro-americké kultuře - rozlišuje kultury mužské a kultury ženské. V západní společnosti je nyní oficiální státní zřízení demokratický kapitalismus se svobodným podnikáním. Americká kultura je však zcela jiná než kultura v Evropě. Příčinou je, že pojem demokracie a svobodného podnikání je jiným způsobem interpretován a praktikován v Evropě a jinak v Americe; a nejen to: rozdíly jsou zjevné i mezi státy Evropy jako je Francie, Anglie, Itálie, Německo a dalšími. Janata tvrdí, že v těchto zemích panují různé kultury, které bychom mohly označit jako kultury, v nichž převládá mužské nebo ženské nazírání, které ovlivňuje ekonomiku, politiku, společenské uspořádání, hodnoty, tradice aj. K mužské kultuře řadí Ameriku, ale například Německo nebo Francie patří ke kulturám ženským. Důležitým faktorem, který ovlivnil odlišný vývoj v Evropě, byla existence tzv. komunistického bloku. Když došlo ke změně socioekonomického uspořádání, došlo sice i ke změnám lidského chování, ale, jak píše Janata, „je mnohem jednodušší změnit ideologii než kulturní návyky, které vlivem této ideologie vznikly (Janata 1997, s. 140).“ To se týká i ČR. Ženské vzory kulturního chování se rychle mění na mužské. Mizí vzájemná solidarita

a soudržnost, mění se vztahy i způsob života. Mění se hodnoty i normy, zvyšují se nároky na jedince, ale i individuální očekávání. Stoupá agresivita, kriminalita a korupce ... (Janata 1997).

Na základě Janatova pojetí dvojího světa jsem chtěla mimo jiné poukázat na to, že rozdíly v interpretaci a praktikování demokracie a svobody, mohou způsobovat rozdíly mezi jednotlivými kulturami, přičemž podstatnými faktory, které tuto interpretaci ovlivňují, jsou politická ideologie a historický vývoj. Dle mého názoru stejnou roli sehrál historický vývoj a politická ideologie v rozdílné interpretaci a praktikování genderu, což je patrné například u srovnání feministického hnutí v Americe a u nás.

1.2.2 Feministické hnutí a reakce mužů

Z hlediska proměny situace mužů a žen můžeme označit za mezník období kolem dvou světových válek. Dle Janošové, evropské ženy tehdy musely nastoupit do práce a nahradit chybějící muže. Pracovat nepřestaly ani po válce, což bylo důvodem, proč radikální formy feminismu v Evropě nenašly odezvu. Oproti tomu v Americe ženy stále zastávaly roli pečovatelek a muži roli živitelů. V šedesátých letech jejich nespokojenost vyústila v hnutí za práva žen. Za další faktor, který ovlivnil feministické hnutí u nás, můžeme považovat nástup totalitního režimu, jehož ideologie nepřipouštěla nezaměstnanost. Byl zde vytvořen ideál stoprocentně výkonné ženy, která zvládá všechny pracovní i mimopracovní povinnosti. Situace Američanek a Evropanek se ještě více odlišila. Američanky radikálně požadovaly zásadní změny mužsko-ženské rovnoprávnosti. Dnešní feministky prošly vývojem a z politické oblasti se přemístil zájem na oblast vědy, zabývají se složitějšími tématy. V Čechách se ženy staví odmítavě k řešení ženské otázky na oficiální platformě a to i v případech, kdy mají s diskriminací osobní zkušenosti (Janošová 2008, s. 14–16).

Čeští muži neměli problém vyrovnat se s emancipací a zaměstnaností žen, protože probíhala pozvolně a vyplývala z dějinných událostí. Vodáková uvádí Rybovo tvrzení, že až pád totalitního režimu způsobil u nás vzestup feminismu. První jeho projevy měly spíše negativní

odezvu (vzájemné obviňování). Feminismus je dnes součástí veřejného mínění a přes svoji neoficiální podobu dosáhl změn – obzvláště v partnerských vztazích. Podle reakcí na feminismus můžeme rozdělit muže v ČR na typy:

- § chameleon: před ženami feminista, v okruhu mužů sexista
- § skrytý feminista: většinou inteligenti, skrytě sympatizují se ženami, v osobním životě se však projevují spíše jako chameleoni
- § muž bojovník: (malá skupina) dělí se na bojovníka za mužskou rovnoprávnost (např. svěřením dětí do péče), nevědomě bojují i za ženy; a bojovníka za mužskou dominanci (předsudky): nepoučitelný
- § nový partner: generace mladých mužů nezatížená stereotypy, partnerství funguje na základě vzájemné domluvy a pomoci
- § feminista: otevřený kritik mužské dominance a zastánce práv žen (Vodáková 2003, s. 325–328).

Hnutí mužů u nás je teprve na počátku a obdobně jako feministické hnutí, není ve srovnání s Amerikou příliš dramatické ani početné.

1.2.3 Třetí žena, třetí muž

Lipovetsky vymezuje tři základní období, přičemž pro každé období je charakteristický jiný typ ženy odvozený od toho, jaké bylo její postavení ve společnosti. Společným znakem všech období je *princip společenské dělby práce podle pohlaví*: postavení a aktivity jednoho pohlaví se vždy liší od postavení a aktivit pohlaví druhého. Dalším společným znakem je *rozdělení hodnot podle pohlaví*, přičemž platí: „mužství obdařuje vyšší hodnotu než ženství“ (Lipovetsky 2007, s. 249). K jednotlivým obdobím:

První žena neboli žena opovrhovaná: muži píší dějiny, ženami opovrhují, považují je za podřadné bytosti (nevědomé, nestálé, nebezpečné, závistivé).

Druhá žena neboli žena opěvovaná (až do 19. století včetně): ženě je přiznán jistý druh moci – schopnost civilizovat mravy a ovládat vlivné muže; role vychovatelky a strážkyně rodinného krbu. Je uctívána

a opěvována, avšak stále zůstává ekonomicky závislá na muži, je jí odepřena účast na společenském dění i intelektuální nezávislost.

Třetí žena neboli žena neurčitá: přelom v oblasti ustavení ženské identity a vztahu mezi pohlavími. Rozpadá se tradiční model rodiny, žena má moc nad plozením (možnost interrupce), rovnoprávnost partnerských dvojic (dnes přinejmenším legislativně upraveno), místo exkluzivních rolí nastoupilo preferenční zaměření a možnost svobodné volby. Dělbá úloh v partnerské dvojici již neprobíhá na základě tradice, ale vyjednáváním mezi mužem a ženou (Lipovetsky 2000).

Třetího muže by zřejmě Lipovetsky označil rovněž za neurčitého. Byla zpochybněna jeho autorita – role hlavy rodiny, není už jednoznačným živitelem rodiny, stírají se rozdíly mezi ženskou a mužskou prací a tak dále. Patří mezi nové trendy postmoderní společnosti, že na jedné straně zvyšuje význam soukromého života mužů, na druhé straně naléhá na větší zapojení žen do profesního a společenského života; což vede k úvaze o *problému s homogenizací rolí obou pohlaví – konflikty*.

Lipovetsky se dále zamýšlí nad tím, zda je vůbec reálná skutečná rovnost. V pozadí zaměnitelnosti rolí obou pohlaví stále přetrvávají sexuální stereotypy dělby rodinných rolí (muži začali pouze více spolupracovat v rámci rodiny) a nevymizely zcela ani v oblasti pracovní sféry (např. tzv. skleněný strop¹) (Lipovetsky 2000).

Oproti Lipovetskému, který nesouhlasí s označením „krize mužství“ pro postavení mužů v dnešní společnosti, Biddulph tento termín považuje za adekvátní. Ženy i muži byli vězni svých rolí a svého formování, které ublížilo oběma pohlavím. Měli by spolu bojovat proti zvyklostem, které zdědili (nejde o mocenský boj). Muži nyní potřebují znovu definovat mužskou roli v postmoderním světě (především role otce, muže v rodině, na pracovišti i v životě). Dle Biddulpha vede k pravému mužství (a k jeho rozvoji) sedm kroků: urovnání vztahu s otcem, odhalení posvátnosti sexuality, přístup k partnerce (všem ženám) jako k rovnocenné bytosti,

¹ "skleněný strop" - označení neviditelné bariéry, která omezuje pracovní mobilitu žen směrem nahoru v pro ně netypických povoláních

aktivní péče o děti, skutečné přátelství s muži, potěšení z práce, osvobození divého muže – přirozenosti, která má kořeny v přírodě (Biddulph 2007).

V této podkapitole jsem poukázala na to, že historický vývoj a politické uspořádání může ovlivnit interpretaci a praktikování genderu; příkladem je srovnání přístupu k mužsko-ženské otázce v Americe a u nás. S ohledem na zadání mé práce to znamená, že můžeme očekávat i rozdíly v rolových očekáváních, v jejich interpretacích a tedy ve skutečném chování v roli. A to nejen mezi kulturami, ale rozdíly budou pravděpodobně i mezi jednotlivými muži a ženami v ČR.

Dále jsem zjistila, že ve 20. století došlo k přelomu v oblasti ženské identity a vztahu mezi pohlavími, rozpadl se tradiční model rodiny a hovoří se o zaměnitelnosti rolí mezi pohlavími. Zcela nevymizely sexuální stereotypy v oblasti pracovní sféry ani dělby rodinných rolí. Mluví se o krizi mužství a úkolem dnešních mužů je znovu definovat svoji roli v postmoderním světě. Dřívější komplementarita mužské a ženské role byla narušena a dělba úloh v partnerské dvojici je závislá na vzájemné domluvě, což mě znovu utvrzuje v důležitosti zjistit, jaká jsou rolová očekávání a jejich skutečné plnění. K rolovým konfliktům by přitom mělo docházet nejčastěji v oblasti rodiny (rodičovství i partnerství) a práce, a to jak uvnitř jednotlivých složek role, tak i mezi jednotlivými rolemi.

1.3 Kořeny odlišnosti mužů a žen

V této podkapitole bych chtěla popsat procesy a okolnosti, které se podílejí na utváření odlišnosti mužů a žen. Rozhodla jsem se ji rozdělit do třech bloků. Rozdělení je podle Hrdličkové, která uvádí, že pohlavní rozdílnost a různé role pohlaví mají své biologické (fyzické), psychologické a kulturní kořeny. Biologické souvisí s pohlavím, psychologické a sociální se týkají genderu (Hrdličková 2007, s. 32).

1.3.1 Biologická podmíněnost

Janata tvrdí:,příslušnost k mužskému nebo ženskému pohlaví je

nejmarkantnější rozdělení světa na dvě poloviny... (Janata 1997, s. 8–9).“
... a přitom je na počátku něco tak miniaturního, jako je chromozom!

Pohlavní chromozomy geneticky normálního muže se skládají z chromozomů XY, zatímco geneticky normální žena má chromozomy XX. Badinterová poněkud dramaticky poukazuje na nový objev genetiky, podle kterého kolem osmého týdne po oplodnění dává jeden gen z chromozomu Y pokyn pro vznik mužských pohlavních orgánů lidského zárodku. Hlavní úlohou chromozomu Y je zvrátit základní embryonální program, který je zaměřen ke vzniku ženy. Badinterová tento moment označuje za prvopočátek boje každého muže o svou existenci, zároveň upozorňuje, že než lidského jedince můžeme nazvat mužem, musí ještě projít dalším vývojem (jde o genderovou socializaci, nejen o tělesný a duševní vývoj) – „mužem se nerodí, ale stává“² (Badinterová 2005).

Bylo by logické přejít nyní k dalším kořenům podílejícím se na konečné podobě muže a ženy, nicméně by to bylo předčasné. Nechci se zde však věnovat ani složitému vzniku „chromozomálních abnormalit“³. Bližší popis lze nalézt například u Renzettiové (Renzetti 2005, s. 62–72).

Uvědomuji si, že u lidí, jejichž pohlaví je od narození nepochopitelné nebo je nesprávně určeno (tzv. intersexuálové), dochází v pozdějším vývoji k značným problémům, které se ještě více prohlubují. Podle Fafejty tkví příčina těchto problémů v naší euro americké kultuře, ve které je *identita jedince postavena na jeho pohlaví a sexualitě*. Kulturní vzorce chování, které děti v rámci socializace přijímají, jsou postaveny na *dvojpoohlavnosti a heterosexuality*. Nejen, že je jiná možnost chápána jako deviace, ale neexistuje pro ni ani role a instituce, v rámci kterých by si pak dítě mohlo budovat svou identitu. Naše společnost není příliš tolerantní vůči odchylkám, neboť se je snaží usilovně odstraňovat (Fafejta 2004).

Vzhledem k cíli mé práce se nebudu dále zabývat různými odchylkami pohlaví ani sexuality a s vědomím, že se jedná o konstrukci,

² Obdoba od S. de Beauvoirové v knize Druhé pohlaví (1949): „Ženou se nerodí, ale stává.“

³ Například Turnerův syndrom (majitelé chromozomů XO), Klinefelterův syndrom (jedinci s chromozomy XXY), nebo negativní vliv prenatálních hormonů na vznik adrogenitálního syndromu AGS (znám i jako kongenitální adrenální hyperplasie CAH), syndromu androgenové necitlivosti či syndromu deficiencie DHT.

uchýlím se rovněž k modelu dvojího pohlaví – tzn. muže a ženy, kteří se rodově identifikují. V praktické části rovněž nemám v úmyslu pracovat s jedinci jinak než heterosexuálně zaměřenými, důvodem je například zkoumání rodičovské role aj.

Za důležitější považuji zmínit předpokládanou souvislost mezi pohlavními chromozomy a pohlavně specifickým chováním. Karsten rozlišuje dvě dimenze specifického chování: expresivnost a instrumentálnost, přičemž expresivnost (způsobena převahou estrogenů) se přisuzuje jako typický znak „ženství“ a instrumentálnost (převaha androgenů) jako typický znak „mužství“. „Expresivní chování (femininní) se vyznačuje „sociální afinitou“ tj. zálibou v mezilidských stycích, orientací na osoby, sklony k setrvačnosti, usedlostí, přehledností vztahů. Instrumentální chování (maskulinní) se vyznačuje „agresí“ tj. zacházením s okolními objekty, jejich vyrovnáním se s nimi, orientací na věc a cíl, iniciativností; nejde nutně o agresivitu.“ Karsten upozorňuje, že každý jedinec může mít znaky jak maskulinní tak i femininní, nezávisle na svém biologickém pohlaví. Přičemž se může vyskytovat kdekoliv v prostoru mezi extrémní maskulinitou a extrémní feminitou (Karsten 2006, s. 25–27).

Stejně jako nemůžeme potvrdit či vyvrátit souvislost genetických příčin a pohlavně specifického chování, nelze dosud přijmout jednoznačné stanovisko k vlivu rozdílnosti ženského a mužského mozku. Hrdličková tlumočí nejnovější hypotézy, podle kterých rozdílné uspořádání ženského a mužského mozku může být zdrojem rozdílného chování mezi muži a ženami, a může sehrát i zásadní úlohu ve vývoji sexuální orientace. Vědci se již většinou nepřou o to, zda se rozdílnost mozků mužů a žen odráží na průměrné intelektuální výkonnosti - je v průměru stejná u obou pohlaví. Avšak rozdíly mezi pohlavími v kognitivních procesech jsou prokazatelné. Ženy jsou na tom výrazně lépe oproti mužům v koordinaci jemné motoriky, zapamatování vjemů, vybavování myšlenek a slov atd. naopak muži si mnohem lépe vedli v testech matematického úsudku, prostorové představivosti, motorických dovednostech zaměřených na cíl a podobně.

Co je determinující u těchto rozdílů je opět tématem vědeckých rozprav (Hrdličková 2007, s. 34-37).

1.3.2 Psychologická podmíněnost

Psychologické teorie vzniku a vývoje pohlavních rozdílů jsou podrobovány kritice za předpojatost v pozorování a hodnocení žen. Jak píše Gilliganová, teoretici psychologie pojímali *mužský život jako normu* a snažili se ženu vymodelovat podle mužského vzoru. Za selhání žen pak bylo označováno něco, co bylo způsobeno pouze absencí alternativních kritérií pro ženy (Gilliganová 2001).

Karsten rozdělil existující psychologické teorie vzniku a vývoje pohlavních rozdílů do čtyř základních skupin, které se zabývají diferenciací a upevňováním pohlavně specifického chování převážně raných vývojových stupňů, přičemž za velký nedostatek těchto teorií pokládá silné opomíjení biologických a sociologických faktorů. Jsou to tyto teorie: teorie utvrzování, teorie napodobování (imitační), teorie ztotožnění (identifikační) a teorie poznávání (kognitivní). Každá z nich upozorňuje na jeden z procesů, které mají svůj, byť omezený význam při vývoji pohlavní role (Karsten 2006, s. 31–46).

Teorie utvrzování

Podle Karstena je předpokladem, že rodiče očekávají rozdílné chování chlapců a dívek. Chlapci a děvčata jsou od narození utvrzováni v takových způsobech chování, které společnost považuje za přiměřené jejich pohlaví. Utvrzování probíhá podle systému odměny a sankce. Chování, které je považováno za vhodné neboli přiměřené pohlaví dítěte je odměňováno pozitivně (pochvala, uznání, souhlas atd.). V opačném případě následuje negativní sankce (kritika, nesouhlas, upření privilegií i lásky atd.). Pozitivní a negativní utvrzování má jistě významnou roli pro získání pohlavně typického chování, avšak není příliš pravděpodobné, že by bylo všudypřítomným podnětem dětského poznávání rozdílnosti chlapců a dívek

a jejich chování. V průběhu dětství a mládí má vedle utvrzování stále větší roli také napodobování a identifikace (Karsten 2006).

Teorie imitační

Hrdličková ji popisuje takto: *děti na základě pozorování vzorů téhož pohlaví napodobují a přejímají chování typické pro jejich pohlaví*. Důraz je kladen na úspěšnost vzoru - nakolik je modelové chování vzoru úspěšné a akceptovatelné, nebo naopak není. Napodobuje se zpravidla úspěšné chování vzorů. V letech dětství je nejčastěji imitován rodič nebo jiný mužský či ženský vzor téhož pohlaví (Hrdličková 2007, s. 38).

Teorie identifikace

Myšlenka identifikace s rodičem stejného pohlaví je spjata s autorem psychoanalýzy Sigmundem Freudem. Jak uvádí Janošová, později byla pro nedostatky podrobována kritice a modifikována řadami autorů. Podle této teorie *dochází na základě zjištění anatomických rozdílů* (mezi mužem a ženou) a specifických vnitřních psychických konfliktů *k identifikaci dítěte s rodičem stejného pohlaví* (Janošová 2008, s. 110–112).

Renzettiová interpretuje Freuda takto: děti procházejí během svého osobnostního vývoje několika stádii. Identifikace probíhá ve třetím vývojovém stadiu (po orálním a análním), tzv. falické stadium. V tomto období jsou děti fascinovány genitáliemi. U dívek a chlapců probíhá odlišnou cestou.⁴ Chlapci jsou k identifikaci s otcem motivováni „kastačnickou úzkostí“ a dívky jsou k identifikaci s matkou motivovány „závistí penisu“. Podle Renzettiové Freud pokládá vlastnosti získané identifikací za trvalé a neměnné - závist, méněcennost a pasivita zůstávají ženám vlastní po celý život, stejně jako mužům agrese a nezávislost (Renezetti 2003, s. 94–95).

⁴ V tomto období láska chlapce k matce nabývá více sexuální povahu a začíná soupeřit s otcem o její přízeň (oidipův komplex). Chlapec si je vědom moci, kterou má otec nad matkou, vnímá jeho sílu a velikost. Přestává s otcem soupeřit a postupně se tak se svým otcem ztotožňuje a přijímá jeho vlastnosti a způsoby chování za vlastní (včetně těch, týkajících se genderu). U dívek identifikační proces probíhá takto: dívka shledává své pohlavní ústrojí v porovnání s mužským za nedokonalé. Kvůli tomuto „znetvoření“, pojme nenávisť k matce a ostatním stejně „postiženým“ ženám a naopak začne vzhlížet k „dokonalému“ otcovi. Zjistí, že existují dvě cesty, jak penis získat: sexuálním stykem a porozením potomka (nejlépe mužského).

Za způsob, jakým Freud proces identifikace vysvětluje, i za její nedostatky, sklídl kritiku, proto se jeho teorie dočkala spousty revizí. Gilliganová poskytuje jistou obměnu základního tématu interpretací teorie Chodorové. Upozorňuje na fakt, že o děti do tří let pečují převážně ženy, proto proces identifikace definuje na základě vztahu dítě - matka. U dívek proces probíhá v nepřerušném vztahu. Když se dívky identifikují jako ženy, ztotožňují se se svými matkami a spojují tento prožitek přimknutí s procesem formování identity. Pro chlapce je proces identifikace složitější: když se mají chlapci vymezit jako muži, musí se odpoutat od závislosti na matce a přetrhat mateřské pouto. Mužský vývoj tedy vyžaduje důraznější individualizaci a postupné upevňování nabytého ega (Gilliganová 2001, s. 36–37).

Za důležité považují závěry, které Gilliganová z průběhu výše uvedeného identifikačního procesu vyvodila: *maskulinita je definována na základě separace a feminita na základě přimknutí*. Z toho můžeme usuzovat, že zatímco ženskou pohlavní (genderovou) identitu ohrožuje separace, tak mužská pohlavní (genderová) identita je ohrožena intimitou. *Proto mají ženy problémy s individualizací a muži spíše problémy se vztahy* (Gilliganová 2001, s. 38).

Janošová, která vychází z Freudovy teorie, upozorňuje na jiný dopad mající kořeny v počátcích chlapecké identifikace. Jsou jím *přetrvávající obavy mužů z nedostatečné mužskosti* (projevem je např. homofobie). Jelikož musí neustále ostatním dokazovat jeho nezdolnost, stává se pro ně mužství celoživotním úsilím. Nejdříve se musí prosadit vůči otci, pak jeho dostatečnou mužnost hodnotí i další vrstevníci, spolužáci, přátelé, učitelé, spolupracovníci atd. (Janošová 2008, s. 111).

Teorie kognitivně vývojová

Karsten uvádí Kohlbergovu rámcovou teorii, která je rozšířením původní teorie kognitivního vývoje Piageta. Jejím předpokladem je *spojení pohlavní role s duševním vývojem*. Společně s kognitivním vývojem postupuje ve vzájemně navazujících krocích také vývoj genderové identity.

Po zjištění příslušnosti k jedné z rodových skupin (podmínkou je dosažení jisté úrovně rozumových schopností, aby byly informace a podněty z okolí zpracovány odpovídajícím způsobem), dochází k poznání konstantnosti pohlaví. Teprve dosažení úrovně jistoty neměnnosti a trvalosti příslušnosti k jednomu pohlaví, umožňuje stupňovitou výstavbu vlastní pohlavní identity. Na utváření její podoby se významně podílejí zkušenosti dítěte s jeho sociálním prostředím. Dále záleží také na tom, jaké osoby považuje za důležité a které vzory dítě imituje (Karsten 2006, s. 45–46).

Obdobou kognitivně vývojové teorie je *teorie genderového schématu*. Podle Janošové, která interpretuje koncepci Martina, se v dětské kognitivní struktuře postupně vytvářejí dvě základní schematické databáze – nadřazené schéma a podřazené schéma. Nadřazené schéma obsahuje jednak poznatky o mužích i ženách a rozdílech mezi nimi, ale zahrnuje taky všechny obecné informace, potřebné k tomu, aby děti zařadily objekty, chování, vlastnosti a role k mužskému a ženskému světu. Podřazené schéma doplňuje předchozí obecné představy o detailnější informace. Prostřednictvím schémat jsou pak zpracovávány nové podněty týkající se genderu. Janošová dále uvádí, že *v běžné situaci, v níž je nedostatek informací o jejím kontextu, dochází automaticky k doplnění chybějících informací pomocí zmíněných databází* (Janošová 2008, s. 117–119).

Stejně jako ostatní uvedené teorie, ani Kohlbergova nebo teorie genderového schématu dostatečně nedoceňují působení sociálních vlivů, které mají zásadní vliv na přijetí rodové role.

1.3.3 Sociální podmíněnost, genderová socializace

Socializace je celoživotní proces, přičemž za nejdůležitější (z hlediska vlivu na kvalitu života) je považována socializace v raném dětství. Primárním socializačním činitelem je rodina, kde skrze role poznává svět a osvojuje si svou pohlavní identitu. Značný vliv na výsledek další fáze socializace mají hry a interakce s vrstevníky a dalšími dospělými (např. učitelé), kdy se děti sami aktivně podílejí na socializačním procesu.

Renzettiová vymezuje *socializaci* jako „proces, jehož prostřednictvím si lidé předávají a vstřebávají společenské hodnoty a normy, včetně těch, které se týkají genderu (Renzetti 2005, s. 93).“ Při *genderové socializaci* se na děti přenáší genderově podmíněná očekávání, přičemž vychází z existujících obecně přijímaných stereotypů. Genderová socializace může probíhat nejen zjevným účelovým jednáním (např. systém odměna a trest), ale i prostřednictvím jemnějších signálů, přenášených způsoby, jimiž dospělí jednají spolu navzájem i se svými dětmi (např. hračky, oblečení atd.) (Renzetti 2005, s. 93-94).

Merton pokládá socializaci z velké části za bezděčný proces. Upozorňuje na skutečnost, že *rodiče na děti přenášejí vždy pouze tu část kultury, hodnot, cílů atd., která je dostupná jejich společenské vrstvě*. Za oficiální zprostředkovatele panujících hodnot považuje např. školy (Merton 2000, s. 174–178).

Socializace (i genderová) má svá specifika nejen v dětství a mládí, ale i ve všech obdobích dospělosti, což vlastně znamená, že člověk prochází různými obdobími života, mění se jeho pohlavní role a tím i jeho chování.

Již jsem se zmínila, že při genderové socializaci se vychází z obecně přijímaných stereotypů. Podle Janošové problém tkví v tom, že genderové stereotypy nevytváříme na základě osobních zkušeností, ale *získáváme je verbálním i neverbálním zprostředkováním ostatními příslušníky naší společnosti, tradicí, předsudky*. Jsou to předem stanovené zjednodušující popisy maskulinity a feminity; představy o způsobech chování, vzhledu apod. Znalost stereotypu ovlivňuje chování těch, kterých se týká. Paradoxně přejímáním určitého stereotypu dochází k jeho potvrzování a upevňování (Janošová 2008, s. 27–30).

Přesto mají stereotypy své opodstatnění. Pomáhají nám orientovat se v sociálním světě, jsou návodem v neznámých situacích. Negativem jednání založeného na stereotypech pohlavních rolí je, že může být původcem diskriminace. Společnost se v dnešní době snaží vyrovnat s diskriminací žen, ale zatím ani neakceptuje možnost, že by mohl být fyzicky napadán muž ženou, obtěžován svojí nadřazenou atd. Důvod je prostý: muži o ni

nemluví, jelikož stereotypy mužnosti a přirozené mužské dominance nepřipouští, aby si mohli stěžovat na diskriminaci.

Vzhledem k záměru mé práce jsem svoje teoretické východisko založila na Mertonově teorii sociální struktury, který přepracoval základní myšlenku Parsonse⁵, přičemž se zaměřím především na *rolové konflikty*. Sociální roli můžeme chápat jako výkon člověka na určité pozici, přičemž s každou rolí se váže soubor pravidel chování člověka v určitých situacích.

Merton vymezil tři dimenze sociální role:

- § dimenze normativní, ve které je role předepsána na základě společenských norem, hodnot a institucí - tedy na základě práv a povinností z ní vyplývajících; říká se jí *rolové očekávání*
- § rozměr pravděpodobnostní, která je založena na představách lidí o roli, neboli na *individuální interpretaci rolového očekávání*; Merton upozorňuje, že individuální interpretace rolového očekávání je ovlivněna *dostupností prostředků* (vzdělání, moci, prestiže, atd.)
- § skutečný stav neboli *skutečné chování v roli*, které vyjadřuje rozdíl mezi první a druhou dimenzí.

Merton rozpoznal dva typy rolových konfliktů:

- § konflikt mezi složkami role (příčiny jsou ve způsobu definování, schopnosti porozumět či vyplnit očekávání, mírou ztotožnění s rolí)
- § *konflikt navzájem neslučitelných rolových očekávání* (člověk ve svém životě zastává mnoho rolí) (Merton 2000).

1.4 Shrnutí

Pohlaví udává biologické rozdíly dané ženám a mužům od narození, avšak genderové rozdíly vyplývají z kultury. V euroamerické kultuře je identita jedince postavena na jeho pohlaví a sexualitě, přičemž kulturní

⁵ Dle Vodákové byl Parsonsův model rodiny, fungující na požadavku rozdílných rolí v rodině podle pohlaví nepřijatelný: 1.) veřejné mínění už všeobecně uznávalo rovnoprávnost otce a matky v rozhodování, ale i rovnoprávnost rodičů a dětí. 2.) v době poválečné ekonomické prosperity, byl Parsonsův ideál vzorně fungující rodiny v souladu s vazbami uvnitř a podporou společnosti navenek neuskutečnitelný (Vodáková 2003, s. 97-98).

vzorci chování, které děti v rámci socializace přijímají, jsou postaveny na dvojpohlavnosti a heterosexuálnosti. Jako biologicky dané se považuje pohlavně specifické chování: expresivnost (ženství – sociální afinita) a instrumentálnost (mužství – agresí). Maskulinita je definována na základě separace a feminita na základě přimknutí. Z toho můžeme usuzovat, že zatímco ženskou pohlavní (genderovou) identitu ohrožuje separace, mužská pohlavní (genderová) identita je ohrožena intimitou. U mužů přetrvávají obavy z nedostatečné mužskosti, a protože musí neustále ostatním dokazovat její nezdolnost, stává se pro ně mužství celoživotním úsilím.

Pohlaví je přirozené, avšak gender je sociální konstrukt, který lze sociálně měnit, liší se napříč kulturami a historicky se vyvíjí. Ustálené vzorce chování a interakce jsou zakotveny ve společenských institucích. Při genderové socializaci se na děti přenáší genderově podmíněná očekávání, přičemž vychází z existujících obecně přijímaných stereotypů. Rodiče na děti přenášejí vždy pouze tu část kultury, která je dostupná jejich společenské vrstvě. Genderové stereotypy nevytváříme na základě osobních zkušeností, ale získáváme je verbálním i neverbálním zprostředkováním s ostatními příslušníky naší společnosti, tradicí, předsudky. Gender si v běžném životě neuvědomujeme, proto dochází k chybnému spojování sociálních konstrukcí genderu s pohlavím.

Historický vývoj a politické uspořádání může ovlivnit interpretaci a praktikování genderu. To znamená, že můžeme předpokládat i rozdíly v rolových očekáváních, v jejich interpretacích a tedy ve skutečném chování v roli - a to nejen mezi euroamerickými kulturami, ale rozdíly budou pravděpodobně i mezi jednotlivými muži a ženami v ČR. Ve 20. století došlo k přelomu v oblasti ženské identity a vztahu mezi pohlavími, rozpadl se tradiční model rodiny a hovoří se o zaměnitelnosti rolí mezi pohlavími. Zcela nevymizely sexuální stereotypy v oblasti pracovní sféry ani dělby rodinných rolí. Úkolem dnešních mužů je znovu definovat svoji roli v postmoderním světě. Dřívější komplementarita mužské a ženské role byla narušena a dělba úloh v partnerské dvojici je závislá na vzájemné domluvě.

To mě utvrzuje v přesvědčení zjistit, jaká jsou rolová očekávání a jejich skutečné plnění. Vzhledem k záměru mé práce jsem své teoretické východisko založila na Mertonově teorii sociální struktury, pomocí níž vyložil rolové konflikty. K rolovým konfliktům by přitom mělo docházet nejčastěji v oblasti rodiny (rodičovství i partnerství) a práce; a to jak uvnitř jednotlivých složek role, tak i mezi jednotlivými rolemi. Zaměřím se proto na tyto oblasti, přičemž hlavním aktérem bude muž v etapě rané dospělosti (20–35 let).

2 Analýza rodových rolí

Druhou částí bych chtěla navázat na poznatky z předešlé kapitoly a doplnit je o data, statistické výsledky a výstupy nejnovějších genderových výzkumů se zaměřením na českého muže, které mi pomohou popsat jednotlivé dimenze výše zmíněné Mertonovy teorie rolových konfliktů. Dimenzi normativní chci zjišťovat pomocí prezentace genderu v médiích a reklamě, konstruování maskulinity v časopisech životního stylu, odborné literatury. Vnímání ženských a mužských rolí v reklamě mohu považovat za odraz interpretace rolových očekávání. Jaké je skutečné chování v roli můžeme usoudit podle statistických výsledků a prováděných empirických výzkumů (např. ženské a mužské role v perspektivě spotřebního marketingu). Rovněž bych nechtěla opomenout i příčiny rolových konfliktů například rozdíly v komunikaci nebo neslučitelnost v rolových očekáváních. Cílem této kapitoly je stanovení předpokladů pro následující sondu.

2.1 Přirozený muž, přirozená žena

Snad ve všech mnou citovaných zdrojích se odborníci pozastavují nad tím, jaký je vlastně přirozený muž. Schwanitz tvrdí, že přirozená je pouze žena, avšak muž je umělý. Zatímco žena se může chovat přirozeně, tzn. nemusí své pocity skrývat a svým jednáním nepotřebuje zdůrazňovat svoji ženskost, muž se nachází ve stavu permanentní důkazní nouze. Role muže totiž spočívá v ostrém vymezování vůči všemu, co je ženské. Je to umělá stylizace, sociálně vytvořený model z postojů, které jsou vymezené

jako mužské. Zda je takovýto konstrukt vyhovující v každé situaci a pro všechny jedince nehraje roli. Muž musí tuto linii respektovat. Pokud ji překročí, ztrácí úctu ostatních členů společnosti a může to ohrozit i jeho sociální status (Schwanitz 2009, s. 65-68).

Jestliže se v dnešní době hovoří o krizi mužství, jedná se v podstatě o to, že výše popsaný model mužství vlastně nevyhovuje většině mužů, zaostává za společenskými změnami a vývojem mužů, a jelikož jsou nuceni se podle této normy chovat, aby neohrozili svůj status, jsou frustrovaní, nespokojení, nejistí, nešťastní – tedy v krizi. Je proto nutné zbavit se stereotypů a objevit podstatu mužství, se kterou by se mohli muži lépe identifikovat. Z tohoto důvodu se nyní budu zabývat otázkou, co je přirozené mužství – ženství.

Tématem přirozeného mužství se zabývá i Robert Bly, který jako jeden z prvních poukázal na nejistotu a ztrátu sebevědomí amerických mužů 90. let. Sledoval vývoj mužské role a zjistil, že až do 60. let 19. století měli muži úplně jasnou představu (i když jednostrannou a omezenou) o tom, co činí muže mužem.⁶ Reakce na ostrou kritiku války ve Vietnamu dohromady se sílícím feministickým hnutím donutila muže přehodnotit postoje a zamyslet se nad tím, v čem spočívá podstata zralého mužství. V 70. letech můžeme hovořit o fenoménu *změkčilého muže*, který byl ohleduplný, mírný, ochránce života. Projevoval soucit, avšak ukázalo se, že nebyl příliš šťastný. Nedokázal vyjádřit svá přání a stát si za nimi - chyběla mu *rozhodnost*. Bly se svou knihou *Železný Jan*⁷ snažil připomenout současným mužům jejich kořeny - zdravé jádro každého muže, které by měl v sobě objevit, aby byl spokojený. Zdravé jádro dříve muži získávali skrze rituály zasvěcení. Proces fyzického a především duševního dospívání mladého muže je rozčleněn na etapy, ve kterých musí chlapec

⁶ Pravý muž svědomitě plnil své pracovní povinnosti a finančně zajišťoval rodinu, projevoval vlastenectví, měl rád americký fotbal a obdivoval kázeň. Oproti tomu - nikdy nedával najevo city, byl dostatečně agresivní a pevný v názorech, nesnažil se ženy pochopit. Ve válce ve Vietnamu se projevilý tyto postoje nedostatkem empatie se starými a bezmocnými, lhostejností k chudým, přílišnou brutalitou (Bly 1999).

⁷ Kniha *Železný Jan* vychází z pohádky bratří Grimmů opírající se o prastarou legendu. Železný Jan nebo také Divý muž je postavou nesoucí rysy šamanů, proroků, svatých mužů. Tato záhadná postava je průvodcem mladého muže na cestě k dospělosti, na které musí podstoupit řadu rituálů, které symbolizují jeho duševní dozrávání.

vyplnit různé zkoušky. První etapa začíná již kolem osmi let, ve které se má chlapec zbavit závislosti na matce. Ve druhé fázi jde o vytvoření pouta s otcem, od kterého se později odloučí. Ve třetí fázi by měl mladý muž objevit duchovního učitele - divého muže; nemůže to být žena: hrozilo by, že své mužství pak bude posuzovat z ženské perspektivy (Bly 1999).

Oproti starším generacím jsou dnes chlapci ochuzeni o působení moudrých starších tj. praotců, kteří již nežijí ve společných domácnostech s dětmi a vnoučaty. V současnosti také často *chybí dospívajícím chlapcům mužské vzory*: pokud vyrůstají v úplné rodině, jejich otcové bývají zaneprázdněni prací mimo domov nebo jako vzor nejsou příliš vhodní. Nutno říci, že většinu času na chlapce působí spíše ženy: nejdříve matka a později učitelky ve školských zařízeních. Za nešťastné můžeme také pokládat, pokud se chlapci identifikují s pokřivenými obrazy mužnosti prezentovanými v některých médiích, například z akčních filmů.

Čtvrtá etapa je podle Blye naplněna obtížnými zkouškami, prostřednictvím kterých se mladý muž učí mimo jiné: zdrženlivosti, systematickosti, pracovní kázni, kvalitám vůdce, prožívat zármutek a uvědomovat si své omyly, aby se pak s nimi dokázal lépe vypořádat. Naučí se také *rozlišovat divokost od sklonu k násilí* ⁸. V poslední fázi zasvěcení se muž stává milencem a partnerem ženy. Podstatné je, že *pokud neproběhnou všechny fáze zasvěcování*, muž neprojde některou ze zkoušek, *nebo dokonce chybí jakýkoliv rituál* určený k převedení chlapce přes práh dospělosti, *projeví se to negativně na jeho osobnosti* (Bly 1999).

Například pokud v sobě neobjeví „divokost“, může být přecitlivělým, zbabělým, neschopným bránit své území (názory, slabší ...). Na druhou stranu je téměř nebezpečné, pokud muž neodliší divokost od násilí. Může se pak projevovat jako despota, tyran a násilník atd.

Obdobným tématem jako Bly se zabývá i C. P. Estés, avšak namísto muže je v centru pozornosti archetyp divoké ženy - instinktivní, vrozená a základní povaha ženy, pramen ženství. Estés uvádí mýty a příběhy, které

⁸ Divokost v sobě nese odvahu, statečnost, sílu, energii, respekt i soulad s přírodou; oproti tomu násilí je zhoubné a ničí vnitřní i vnější svět nejen samotného aktéra, ale i jeho okolí (Bly 1999).

mají obdobný účel jako rituály zasvěcení, tedy pochopit přirozený běh života, přírody a nalezení divoké ženy. Pokud ženy v sobě najdou cestu k svému nespoutanému Já, vztahy nabudou významu, hloubky a zdraví. Získají ztracenou sebedůvěru, tvořivost, obnoví se radost z práce, her a sexu. Symptomy narušeného vztahu s „divoškou“ jsou zatrpklost, uzavřenost, únava, deprese, nečinnost a strach. Ženy se pak cítí dlouhodobě bez života, bez inspirace, bezvýznamně, jsou podrážděné a vzteklé (Estés 1999).

Zdá se tedy, že ani žena není za všech okolností sama sebou, i když je na tom v porovnání s muži lépe. Již jsem zmínila Schwanitze, který věří, že ženy jsou narozdíl od mužů přirozené (Schwanitz 2009, s. 65). Nejsem si jista, zda by s ním souhlasila například Gilliganová, která na základě výzkumů dospěla k názoru, že jsou ženy nuceny hovořit jiným hlasem. Svůj hlas (názory, přání, aspirace) zaměňují za hlas, který lépe společnost vyslyší, protože hovoří v jejím zájmu, namísto toho, aby obhajovala sebe a své potřeby (Gilliganová 2001). Jestliže ženy i muži hovoří často jiným hlasem, je nutné porozumět stylu řeči mužů a žen. Následující část tedy bude zaměřena na komunikaci.

2.2 Verbální komunikace

Podle Tannenové jsou rozdíly mezi jazykem obou pohlaví zjištěny již u dětí od tří let, což je způsobeno tím, že chlapci a dívky jsou vychováváni v zásadně odlišných kulturách, proto lze rozhovor mezi mužem a ženou označit za mezikulturní komunikaci. Obě pohlaví sice používají stejná slova a gramatiku, avšak nikoliv stejné jazykové zvyklosti. Dívky se učí jazyk vztahů a vazeb. Ve světě vazeb je klíčová intimita, proto ženy vedou převážně *symetrické hovory*, které slouží k utváření vztahů. Muži vnímají svět jako hierarchický systém, ve kterém se snaží získat určité postavení. Ve světě postavení je klíčová nezávislost. *Muži tedy vedou asymetrické hovory s cílem konkurovat nebo udělat dojem*. Lze pak říci, že v komunikaci mezi pohlavími se střetávají potřeby intimity a nezávislosti. Pro ženy hovor vztahy stimuluje, proto se často snaží přimět

k hovoru i muže. Vztahy mužů se však udržují hlavně činnostmi, hovoří raději před velkým fórem. Jelikož mužům ani ženám není známo, že mluví jinou řečí, každý si mluvu toho druhého překládá do té své, tudíž dochází k nedorozuměním a konfliktům⁹ (Tannenová 1995).

Schwanitz upozorňuje na stav, kdy komunikace mezi pohlavími probíhá snadněji, jedná se o období zamilovanosti. V intimitě jde pouze o vztah k jediné osobě. Mezi zamilovanými není konkurence, jejich vztah je symetrický. V lásce se, v tomto ohledu, muž mění více než žena. O jeho skutečném charakteru se žena dozví pouze tolik, do jaké míry je schopen se naladit na milostnou konverzaci. Tento stav je však pouze přechodný. Mimo toto období je *pro komunikaci podstatné, kde se odehrává, zda ve sféře veřejné* - kde vládne konkurenční mužský styl, *nebo ve sféře privátní* - kde vládne intimní ženský styl. Neformální rozhovory mezi muži jsou rovněž vedeny v konkurenčním stylu, avšak nedochází ke konfliktům z důvodu nesprávné interpretace. Muži neradi mluví o osobních věcech ani mezi sebou, proto raději volí témata jako sport, hobby, politika, vtipy atd. Jejich komunikace připomíná spíš za sebou řazené proslovy než konverzaci. Volně vedená konverzace je nepředvídatelná a tudíž pro muže, kteří usilují o to, mít vždy situaci pod kontrolou - nevyhovující (Schwanitz 2009).

Jak jsem poukázala, role muže tedy spočívá v ostrém vymezování vůči všemu, co je ženské. Od 70. let můžeme zaznamenat fenomén změkčilého muže, který projevuje soucit, ale chybí mu *rozhodnost*, nedokáže vyjádřit svá přání a stát si za nimi. V dnešní době často *dospívajícím chlapcům chybí mužské vzory*, jsou ochuzeni i o působení tzv. moudrých starších. Naše civilizovaná společnost podcenila důležitost rituálů zasvěcení mladých mužů, při které zdoláváním zkoušek získávají potřebné vlastnosti a povědomí o tom, v čem tkví přirozená podstata mužství. Jestliže se mladý muž musí s dospíváním vypořádat sám, odrazí *se to negativně na jeho osobnosti*. Stejně tak ženy musí najít cestu ke svému přirozenému

⁹ Např. žena nabídne kolegovi na stejné pracovní pozici pomoc. Z její strany jde o projev přátelství, upevnění vztahů. Muž si však její nabídku vyloží jako projev nadřazenosti, kterou chce žena dát najevo, že on na práci nestačí. Zareaguje pak na původně přátelsky míněné gesto podrážděně nebo protiútokem.

ženství. V opačném případě se objeví symptomy narušeného vztahu s „divoškou“: zatrpkllost, uzavřenost, únava, deprese, nečinnost, strach, podrážděnost a vztek. Obdobný účel jako rituály zasvěcení plní i mýty a příběhy.

V komunikaci obou pohlaví existují rozdíly, proto dochází ke konfliktům: ženy vedou převážně *symetrické hovory*, které slouží k utváření vztahů. Muži vnímají svět jako hierarchický systém. *Muži tedy vedou asymetrické hovory s cílem konkurovat nebo udělat dojem* (proslovy). V komunikaci mezi pohlavími se střetávají potřeby intimity a nezávislosti. *Pro komunikaci je podstatné, kde se odehrává, zda ve sféře veřejné - kde vládne konkurenční mužský styl, nebo ve sféře privátní - kde vládne intimní ženský styl.* Neformální rozhovory mezi muži jsou rovněž vedeny v konkurenčním stylu, vyhýbají se tématům o osobních věcech, převážně hovoří o sportu, hobby, politice atd.

2.3 Prezentace rodové role

2.3.1 Rodové role v odborné literatuře

Sociálních rolí vystřídává každý člověk minimálně několik, záleží na aktivitě člověka. Jednotlivé role může velmi rychle zaměňovat, v jedné chvíli působí i v několika rolích najednou. Pro roli muže či ženy to však neplatí, v té jsme neustále, nelze z ní ani na chvíli vystoupit. Schwanitz píše: „Ženou nebo mužem jsme se vším všudy. *Sexuální role patří k identitě člověka.* Tomu odpovídající styl určuje *způsob, jakým budeme hrát všechny ostatní role*“ (Schwanitz 2009, s. 26).

Neexistuje ideální scénář, který bychom mohli mužům dát pro jejich rodovou roli. Můžeme se však podívat na to, jakého muže by chtěly mít ženy - tedy jaké je pravděpodobně jejich očekávání. Podle Katze chtějí především sebejistého, rozhodného a silného muže, kterého by si vážily a obdivovaly. Síla však nesmí být zaměněna za panovačnost! Být silným znamená být zodpovědný, hledat řešení problémů - vědět kdy přistoupit na kompromis, ale i kdy projevit vlastní vůli a být neústupný. Ženy oceňují odvahu čelit nebezpečí (strachu, bolesti), čestnost a zásadovost. Katz je

přesvědčen, že partneři mají mít společné cíle, které je spojují a dávají životům smysl. Úkolem muže sice je dávat pozor na rodinné finance, ale neměl by být degradován pouze na roli obstaravatele obživy. Měl by být respektovaným partnerem ženy a otcem, který by byl vzorem svým dětem (Katz 2008).

Musíme si však uvědomit, že muž se v mužské roli musí prosadit také u ostatních mužů, tzn. měl by splňovat i jejich očekávání. Podle Schwanitze je *chování mužů k ženám ovlivněno tím, jak se chovají jiní muži*. Pocit identifikace s mužskou skupinou je zásadní.¹⁰ Ve společenství druhých mužů se cení agresivita, respektování pravidel. Odsuzují mírumilovnost, soucit a zdráhavý přístup k boji. Muži jsou schopni v rámci hordy tolerovat chování, které by jindy považovali za nepřijatelné (například znásilnění, přepadení) (Schwanitz 2009, s. 133-158).

Veřejná sféra, kde platí silná konkurence, je doménou mužů a privátní sféra je doménou žen. Nabízí se úvaha: Jestliže mají muži i ženy rozdílné očekávání ohledně mužské role, pak by muž snažící se naplnit obě očekávání, musel používat pro jedinou roli dva scénáře. Tuto schizofrenii pak ještě posilují další role (např. otec, ředitel firmy, sportovec, atd.), z nichž některé jsou těžko slučitelné. Schwanitz tvrdí, že ženy mají nerealistická očekávání ohledně otcovství. Předpokládají, že stálá péče o malé děti v mužích probudí pravou otcovskou lásku. Muži se snaží stálé péči vyhnout, protože platí: kdo nemusí pečovat o děti a domácnost, je v soutěži o špičkové pozice v zaměstnání ve výhodě. *Dokud bude existovat rozdíl v kariérových vyhlídkách, ve ctižádosti nebo možnostech výdělků mezi partnery, bude zřetelný rozdíl mezi pohlavími* (Schwanitz 2009, s. 119-121).

2.3.2 Prezentace pracovního a rodinného života v médiích

Média jsou zdrojem informací, prostředkem komunikace, ale také významným socializačním prvkem. Podle Taberyové se skrze mediální působení příjemci průběžně učí zvládat role v různých situacích. *Mediální reprezentace tak představují očekávání, která daná společnost*

¹⁰ Fakt, že ho ostatní muži (tzv. mužská horda) jako muže akceptují, mu posiluje sebevědomí, zbavuje ho pochybností o jeho mužství.

na zobrazovanou roli klade. V podstatě vypovídají o tom, co společnost považuje za akceptovatelné a přirozené. Nabízené zobrazení životních modelů a situací však často předchází osobní zkušenosti. Autorka se zaměřila na ženské a mužské časopisy životního stylu s cílem zjistit, jaké mediální reprezentace rodinného a profesního života jsou v současnosti nabízeny (Tabery 2007).

V mužských časopisech životního stylu převládá podle Taberyové zaměření na volný čas, zábavu, sport, nové technologie a sex. Pracovním problémům a mezilidským vztahům je věnováno minimum prostoru, pokud se řeší pracovní problém, očekává se pouze zaměstnání na plný úvazek. Kariéra není cílem, cílem jsou peníze jako prostředek zajištění určitého životního standartu. Partnerský vztah zcela oddělen od sexu, sex je depersonalizován a objektivizován. Nejčastěji je přítomen obraz mladého muže (do 40 let) v nedefinovaném vztahu se ženou (mezi letmou známostí a chozením). Prezentované formy soužití: singl, nesezdaní a manželství, avšak vyzdvihován je styl singl¹¹. Žena je zde zobrazována jako nahraditelná, anonymní, sexuální objekt, anebo v roli pečovatelky o domácnost a partnera. Vztah k dětem - nejčastěji děti představují závazek a připoutání k partnerce, často dán prostor vztahu dítěte a otce po rozvodu, nově také téma muž a péče o dítě; pro tyto články je typická lehká ironie (Tabery 2007).

Narozdíl od mužských časopisů je podle Taberyové v ženských časopisech životního stylu nejvíce prostoru věnováno mezilidským vztahům, dále pak partnerským vztahům a profesní kariéře. Nejčastější témata jsou krása, zdraví, bydlení, hobby, kuchyně a vztahy. Formy soužití singl a nesezdané je zobrazováno jako životní volba (většinou mladí, bezdětní), fenomén svobodných matek časopisy neodsuzují, avšak je vnímán jako problematický. Nejvíce zastoupená forma soužití je manželství, je preferováno jako nejvýhodnější. Dalším ze základních témat je rodičovství - například plánování mateřství (trend oddalování mateřství), výchova dětí a otcovství. Stále častěji se objevuje *nový typ otce*, který nejen

¹¹Důvodem preferování stylu singl: vztahy jsou spojovány se ztrátou oceňované svobody (sexuální, volného času) a mužských přátel.

otevřeně projevuje city, jeví zájem o výchovu, ale je schopen se sám i postarat o dítě. V profesní oblasti je ústředním tématem *sladování rodinného a profesního života*. Oproti mužům jsou kromě práce na plný úvazek zobrazovány i jiné formy práce: zkrácený úvazek, práce z domova, sdílení pracovního místa. Jsou řešeny otázky rovných příležitostí, práce po rodičovské dovolené a práce v domácnosti. Za zmínku stojí zobrazovaný *nový typ mužnosti* - chápající muž se zájmem o partnerku a rodinu. Muž na rodičovské dovolené není vnímán jako zženštilý, nicméně muže, který se nechává živit manželkou, je nemožné si vážit (Tabery 2007).

Časopisy pro muže, jak tvrdí Řeháčková, jsou prostorem, který využívá stereotypů k reprezentaci maskulinity, ale taky místem, kde je o významech maskulinity vyjednáváno. V mužských časopisech životního stylu se zaměřila na nestabilitu, nejednoznačnost a rozporuplnost prezentací maskulinity. Diskurzní analýza považuje za zásadní v konstrukci reality jazyk, sémiotická analýza se zabývá konstrukcí významu v textu.¹² Móda pro muže je zobrazována jako série foto příběhů, které jsou vystavěny na hierarchii mezi mužskými a ženskými aktéry, vzájemná interakce se řídí vztahy dominance a submisivity. Vzhled je upozaďován, ustupuje demonstraci síly, tvrdosti a nadřazenosti. Zatímco časopis pro muže *Esquire* se snaží o vytvoření obrazu sebevědomého a dobře zajištěného muže - světáka, jiný časopis pro muže *Quo* využívá gangsterské stylizace, prvků násilí a brutality jako hyperboly. Jestliže opakováním stereotypů gender utvrzujeme, *parodií mohou být naopak existující podoby genderu narušeny*. Potom parodování stereotypu maskulinity v *Quo*, můžeme chápat jako zpochybňování přirozenosti mužství (Řeháčková 2006, s. 291-298).

Druhou oblastí zájmu Řeháčkové jsou texty, které se podílí na vytváření *ambivalentního postoje k hrdinské reprezentaci maskulinity*. Zmíněné ambivalence je dosahováno neustálou oscilací mezi dvěma formami maskulinity: mezi tradiční, hrdinskou, a ironickou, antihrdinskou. Hrdinská forma maskulinity je reprezentována odvahou, fyzickou prací, sportem a násilím, antihrdinská forma je jejím opakem. Parodie, ironické

¹² „Sémiotická analýza poukazuje na roli znakových systémů v konstrukci a reprezentaci reality“ (Řeháčková 2006, s. 294).

poznámky, zesměšňování apod. jsou používány k vytvoření resistance vůči diskurzu silného a odvážného muže. V oblasti sexu se všechny tituly shodovaly v *zobrazování maskulinity* výhradně v *závislosti na heterosexualitě*. Texty převážně zobrazují stereotyp muže, který ženy považuje za nástroj k uspokojování potřeb. Většina textů zabývajících se otázkou partnerských vztahů používá ironii a zesměšňující komentáře, aby upozornily na to, že zastaralý model maskulinity je přežitek, kterého je hloupost se držet. *Vyjednávání o tom, jak se má muž chovat k ženě, naznačuje proměnlivost v chápání genderové identity* (Řeháčková 2006).

„Ženské časopisy odhalují, že ženy jsou ambiciózní stejně jako muži, ovšem očekává se od nich, že osobní aspirace a úspěch budou omezovat na přísně vymezenou oblast. jestliže podporujeme rozvoj stejných vlastností u žen a mužů, ale zároveň existuje snaha předepisovat jejich ‚vhodné‘ projevy, musí nutně nastat *genderový konflikt*. Vypadá to, že právě v takovém stadiu se nachází naše společnost“ (Kolektiv autorů 1999, s. 139).

Autoři výše zmíněného sborníku rozebírají kromě časopisů také prezentaci genderu v televizi podle Modleskiové. Za zmínku stojí zobrazení stereotypů mužského hrdiny v akčních filmech, nebo naopak častý výskyt zobrazení mužů typu „trouba“ (např. Mr. Bean), obdobně jako v časopisech. Převážně ženám v domácnosti jsou určeny nekonečné seriály, a to svým zaměřením na rodinný život a vztahy (Kolektiv autorů 1999, s. 140-142).

2.4 Vnímání ženských a mužských rolí v reklamě – deklarované postoje

Stříteský uvádí výzkumy, ze kterých vyplývá, že zobrazení ženských a mužských rolí je spotřebiteli převážně vnímáno jako rovnoprávné. Tento názor sdílelo v poměru více mužů než žen, ve výsledku se příliš neprojevil věk ani vzdělání. Téměř 74 % respondentů vnímá nárůst reklam, kde žena vystupuje ve významném postavení; avšak zobrazení muže v tradiční ženské roli se jeví jako přirozené pouze jedné třetině dotázaných; více než polovině připadá toto zobrazení úsměvné, nepatrná část se staví k takovému zobrazení odmítavě. Většina respondentů souhlasí se zobrazením ženy

v tradiční roli, asi čtvrtina souhlasí, ale s dodatkem, že by se takto zobrazovat měli více i muži a pouze jedna osmina takové zobrazení považuje za přehnané. Kritika stereotypů rolí v reklamě přichází především od žen. Mladí obecně zauímají příznivější postoj k reklamě než starší generace, ženy jsou ovlivnitelné reklamou více než muži. Hypotéza, že mladí se přibližují ve sledování témat, se jednoznačně neprokázala. Některá témata lidé vnímají jako typická pro opačné pohlaví (Stříteský 2008, s. 54-62).

2.5 Skutečné chování v roli

2.5.1 Výstupy výzkumů ženské a mužské role

Maříková zkoumala proměny rolí v české rodině na počátku 90. let a došla k závěru, že záměna rolí v rodině je akceptovatelná spíše ženami, muži jsou konzervativnější, stejně jako skupina starších mužů a žen. Naprostá většina žen (89,6 %) i mužů (78 %) by nechtěla dobrovolně opustit zaměstnání a věnovat se rodičovské roli a rolím spojené s domácností. Přesto ve vztahu práce - rodina dává přednost rodině o 22 % více žen než mužů¹³. Do odpovědí na jednotlivé výroky intervenují kromě pohlaví, také věk, vzdělání a sociální postavení: „dá se předpokládat, že ke změnám chování v rámci rodiny bude docházet stále víc s tím, jak se bude zvyšovat vzdělanostní úroveň populace a jak mladší věkové ročníky budou vstupovat do života“; zaměnitelnost a zastupitelnost rolí nebude ničím výjimečným (Maříková 1999, s. 61-67).

Podle Koudelky lze sledovat celkově mezigenerační pokles lpění na tradičních hodnotách, který byl dříve výraznější u žen, dnes je tento pokles daleko výraznější i mezi muži. Za povšimnutí stojí známky posilování tradičního rozdělení rodových rolí, přičemž je překvapivé, že jde o důsledek změny spíše u žen. Např. s výrokem, že místo pro ženu je spíše v kuchyni, souhlasilo v roce 1998 27 % žen, ale v roce 2005 již 36 % žen. U obou pohlaví vzrostl sklon zdůraznit materiální životní okolnosti, i když je i nadále spojován častěji s muži než se ženami. Oproti růstu významu

¹³ Na skloubení pracovních a rodinných povinností je v naší společnosti pohlíženo jako na osobní problém ženy.

materiálních hodnot se u hodnot sociálně zaměřených projevuje pokles deklarované důležitosti, například pokles významu rodiny, přičemž se projevuje většinou mírné sbližování rozdílů založené spíše na něco rychlejším poklesu u žen. Snižuje se rodová diferenciaci v typicky stereotypně ženské aktivitě, jako jsou ruční práce, přičemž ke sbližování dochází mizením typicky ženské aktivity u juniorek a u mužů se objevuje opačný trend. *V reálném životě se rodové diferenciaci směrem k nejmladší generaci snižují jen v některých polohách a pohyb není často plynulý.* Například v oblasti vaření a uklízení se sice rodová diferenciaci snižuje, ale dochází k tomu tím, že se projevuje stále zápornější vztah k vaření a uklízení mezi juniorkami, ale mezi juniory se tento vztah příliš nemění. (Koudelka 2007).

Podle Koudelky stejný trend potvrzuje i spotřební chování mužů a žen: liší se čím dál méně. Zdá se, že profilování tržních segmentů, které často vysvětluje tržní chování spotřebitelů, je zbytečné. Ovšem ne vždy: tyto tendence jsou značně nevyrovnané podle produktu, oblasti i typu spotřebitelů. V mladé generaci zřetelně klesá rodová diference pokud jde o rozhodovací role, sklon k pěknému oblečení a oblibu nakupování (zde ne tak výrazně). Celkově v obou rodech klesl vstřícný vztah k novinkám a k preferencím značek, v obou roste přenášení finančního rozhodování na partnera. Zřetelné prohloubení rodových rozdílů se projevuje u obliby nakupování oblečení a nudnosti nákupu potravin. Ve všech věkových kategoriích jsou ženy a muži diametrálně odlišní z hlediska důležitosti faktorů pro výběr hlavního místa nákupu. Ženy oproti mužům více využívají nákupních slev, projevují nestálost a také více etnocentricky. Muži naopak neradi experimentují, nakupují více značkového oblečení a zahraničního zboží (Koudelka 2008).

2.5.2 Výběr z genderové statistiky

Z publikace *Ženy a muži v datech* jsem sestavila přehled informací, který je zaměřen zejména na věkovou kategorii 20-35 let. Od roku 1993 do roku 2007 došlo k těmto změnám v reprodukčním chování české

populace: zvýšil se průměrný věk při prvním sňatku (průměrný věk u žen překročil 27 let, u mužů nad 30 let). Úhrnná plodnost se do roku 2001 o třetinu snížila, poté se sice začala zvyšovat, nicméně stále nedosáhla hodnot z roku 1993. Důsledkem používání antikoncepce soustavně klesá umělá potratovost, avšak podíl samovolných potratů se zvýšil téměř na čtvrtinu. Roste také průměrný věk matek i podíl dětí narozených mimo manželství. Přesné číslo ale nelze určit, protože vysoký podíl tvoří ženy žijící v nesezdaných soužitích. Domácnosti jednotlivců a neúplné rodiny představovaly celkem 29,7% českých domácností. V těchto domácnostech převažovaly ženy. Z dat o úmrtnosti stojí za povšimnutí věková hranice 20-29 let, kdy mají muži mnohem vyšší úmrtnost než ženy v důsledku úrazů (Kolektiv autorů, 2008).

Publikace *Ženy a muži v datech* se zaměřila také na rozdíly v oblasti vzdělání: vysokoškolačky o něco častěji absolvují pouze bakalářské studium a absolventy doktorských programů jsou převážně muži. U pedagogických pracovníků platí, že s rostoucím významem školy klesá podíl žen a roste podíl mužů mezi pedagogickými pracovníky, tzn. od mateřských k VŠ (Kolektiv autorů, 2008).

Co se týká práce a mezd, publikace *Ženy a muži v datech* uvádí, že většina mužů 90 % a žen 80 % pracuje v rámci hlavního zaměstnání jako zaměstnanci. Formu částečného pracovního úvazku volí častěji ženy, a to z důvodu skloubení pracovního a rodinného života. Druhé zaměstnání je zase specialitou mužů. Péče o děti, rodinu, domácnost je v podstatě stále doménou žen 98,7 %; zejména ve věku 20-35 je patrná nižší ekonomická aktivita žen ovlivněná mateřstvím a rodičovstvím. Ženy jsou nejčastěji zaměstnány v terciárním sektoru, zatímco muži se soustřeďují v průmyslu a stavebnictví, i ve službách jsou však silně zastoupeni. Podnikání je doménou mužů. Ženy vydělávají méně než muži, a to bez ohledu na vzdělání nebo odvětví. Největší rozdíly byly zjištěny u středoškoláků bez maturity (rozdíl 29,6 %) a u VŠ s magisterským a vyšším vzděláním (25,3 %) (Kolektiv autorů, 2008).

Podle publikace *Ženy a muži v datech* se nižším než čtvrtinovým podílem žen vyznačuje většina důležitých pozic v moci zákonodárné a výkonné. U soudní moci není rozdíl tak velký, avšak platí, že čím vyšší míra rozhodování, tím nižší podíl žen mezi soudci. Co se týká soudnictví a kriminality, mezi stíhanými, obžalovanými a odsouzenými jasně dominují muži. Jasnou převahu mají v případech týrání, znásilnění, pohlavního zneužívání a nebezpečného vyhrožování (oběti byly ženy). Vraždy a loupeže měly pachatele i oběti převážně z řad mužů. U trestného činu týrání svěřené osoby sice dominovali také muži, ale je zaznamenám i vysoký podíl žen - více než 40 % (Kolektiv autorů, 2008).

Ze souborných informací ČSÚ chci upozornit pouze na několik dat, která mě zaujala a nebyla zahrnuta do přehledu. První informace se týká užití návykových látek věkové kategorie 18-34 let. Vzrůstá počet lidí, kteří dlouhodobě užívají psychotropní látky, přičemž ženy vedou u užívání sedativ a tisících léků (přes 40 %), potom kouří marihuanu, u mužů je tomu naopak (až 50 % uvádí zkušenosti s marihuanou). V oblasti kouření z průzkumu vyplývá, že muži i ženy mají mezi kuřáky zhruba stejné zastoupení, o něco více mužů je v kategorii silný kuřák. U obou rodů je patrná snaha přestat kouřit s přibývajícím věkem, přitom u mužů je tato snaha téměř dvojnásobná. V ČR je vysoká také spotřeba alkoholu mezi mladou generací: v posledních 30 dnech konzumovalo alkohol 70 % žen a až 87 % mužů uvedené věkové kategorie¹⁴. Další zajímavostí bylo šetření týkající se domácího násilí a jeho vnímání (tedy spíše interpretace skutečnosti, než stav samotný): ženy všeobecně vnímají násilí na ženách více než muži, za běžné ho považuje více než polovina žen, u mužů je to méně než 40 %. V tomto tématu se projevují u obou rodů v hodnocení rozdíly nejen mezi ženami, ale i podle věku, vzdělání, rodinného stavu, velikosti bydliště (Zaostřeno na ženy a muže, 2007).

¹⁴ Celoživotních abstinentů mužů je zhruba 6 % a žen 10,5 % v kategorii 18-34 let.

Kromě toho jsou si muži i ženy ochotni připustit existenci spíše psychického násilí než fyzického. Poslední statistická informace se týká sebevražd. Je totiž zarážející, že muži po tomto krajním řešení sahají několikanásobně častěji než ženy: za rok 2006 ve věku do 34 let to bylo 32 žen, 259 mužů. V celkovém počtu je to dokonce 258 sebevražd žen oproti 1 142 mužů (Zaostřeno na ženy a muže, 2007).

2.6 Shrnutí

Role muže spočívá v ostrém vymezování vůči všemu, co je ženské. Tato umělá stylizace, sociálně vytvořený model z postojů, které jsou vymezeny jako mužské, jej nutí, aby popřel svoji přirozenou podstatu. Za nadále aktuální můžeme považovat fenomén změkčilého muže, který sice dokáže projevit soucit, avšak chybí mu rozhodnost a sebejistota. Mladí muži v naší civilizované společnosti nemají povědomí o tom, v čem spočívá podstata pravého mužství. Oproti minulosti se musí s dospíváním vypořádat sami, jelikož vymizely rituály zasvěcování, ani se nevypráví poučné příběhy a často není přítomen ani mužský vzor (u žen je tomu obdobně). Tyto skutečnosti se negativně odrazí na jeho osobnosti.

Prezentace rodové role: nejdůležitější z rolí je sexuální role, jelikož určuje způsob, jakým budeme hrát ostatní role. Také proto, že jsme v ní neustále. Katz míní, že ženy očekávají od mužů, že budou silní, rozhodní, sebejistí, odvážní, zodpovědní, čestní a zásadoví, aby si jich mohly vážit. Muž by měl být pozorný a respektovaný partner ženy, vzor a starostlivý otec dětem. Avšak chování mužů k ženám je ovlivněno tím, jak se chovají jiní muži. Muži musí plnit očekávání i mužské části ohledně své sexuální role, jinak by byli z mužského společenství vyčleněni. Mediální reprezentace představují očekávání, která daná společnost na zobrazovanou roli klade. Mužské časopisy nejvíce předkládají obraz svobodného mladého muže, který ženu vnímá jako sexuální objekt nebo hospodyně. Vztahy a děti znamenají ztrátu svobody, přátel, koníčků. V ženských časopisech je předkládán obraz ženy, pro kterou jsou nejdůležitější vztahy a rodina, ale touží se realizovat ve své profesi, proto musí sladit pracovní a profesní

život. Častým námětem je nový typ otce a mužnosti - chápající muž se zájmem o rodinu a partnerku. Studie Řeháčkové však ukazuje na nejednoznačnost a rozporuplnost zobrazování maskulinity v časopisech. Na jedné straně je gender utvrzován opakováním stereotypu (demonstrace síly, tvrdosti, nadřazenosti, úspěchu, světáctví atd.), na druhé straně jsou zde stereotypy parodovány, a tím narušovány existující podoby genderu. To potvrzuje také vytváření ambivalentního postoje k tradiční hrdinské reprezentaci maskulinity pomocí ironie, zesměšňování, parodie, vytvořením antihrdiny. Stejně tendence jsou patrné i v oblasti sexu, kde můžeme pozorovat vyjednávání o tom, jak se muž má chovat k ženě.

Vnímání ženských a mužských rolí: zobrazení ženských a mužských rolí v reklamě je vnímáno spotřebiteli převážně jako rovnoprávné, většina souhlasí se zobrazením ženy v tradiční i netradiční roli. Tento názor sdílí více mužů než žen, přičemž věk ani vzdělání výsledek neovlivnil. Avšak zobrazení muže v tradiční ženské roli připadá jako přirozené pouze třetině dotázaných a polovina je vnímá jako úsměvné. ČSÚ zkoumal vnímání násilí na ženách. Ženy vnímají existenci násilí ve větší míře než muži, oba rody připouští větší výskyt psychického násilí než fyzického.

Rozdíly v interpretaci rolíových očekávání mohou být způsobeny věkem, vzděláním, ale také rozdíly v komunikaci. Ženy vedou převážně symetrické hovory, které slouží k utváření vztahů. Muži vnímají svět jako hierarchický systém, vedou asymetrické rozhovory s cílem konkurovat nebo udělat dojem. Pro komunikaci je podstatné nejen kdo se jí účastní, ale také kde se odehrává, zda ve veřejné sféře nebo privátní.

Skutečné chování v roli: lze sledovat celkově mezigenerační pokles lpění na tradičních hodnotách. Překvapivé je posilování tradičního rozdělení rodových rolí jako důsledek změny u žen. U obou pohlaví vzrostl sklon zdůraznit materiální hodnoty. Naopak poklesl význam důležitosti rodiny (především u žen). *V reálném životě se rodové diferenciace směrem k nejmladší generaci snižují jen v některých polohách a pohyb není často plynulý.* Tento trend se projevil i ve spotřebním chování. U mladé generace klesá rodová difference pokud jde o rozhodovací role, sklonu k pěknému

oblečení a obliby nakupování. Celkově roste přenášení finančního rozhodování na partnera. Ženy oproti mužům jsou nestálejší, využívají slevy; muži neradi experimentují, častěji kupují značkové a zahraniční oblečení. Ze statistických údajů vyplývá: zvyšuje se průměrný věk lidí vstupujících do manželství, snižuje se porodnost, roste počet nesezdaného soužití, péče o domácnost a rodinu je stále doménou žen, což ovlivňuje i nižší ekonomickou aktivitu žen ve věku 20-35 let (mateřství). Ženy vydělávají méně než muži, pracují převážně ve službách. Muži pracují ve větší míře v průmyslu a stavebnictví, podnikatelé jsou také většinou muži. Statistika dokládá fakt, že čím významnější pozice, tím větší počet mužů tyto pozice zastává. V oblasti životního stylu je varující rostoucí užívání omamných látek mezi mladou generací (žen i mužů, i když muži o něco více). Markantní rozdíl mezi muži a ženami, a to bez rozdílu věku, je v patologickém chování spojeném s násilím (jako jsou vraždy, týrání, znásilnění, loupežná přepadení atd.), ke kterému mají sklony výhradně muži. Za povšimnutí stojí také vysoký počet sebevražd mužů v porovnání se ženami. I když není cílem této práce zkoumat příčiny sebevražd a bylo by jistě chybné dávat je do přímé souvislosti s tzv. krizí mužství, nelze popřít, že "něco" ve stávajícím uspořádání společnosti či životního stylu způsobuje daleko větší tlak na muže než na ženy.

Z uvedeného shrnutí vyplývá, že je velice nesnadné, aby muži plnili očekávání spojená se svojí rodovou rolí, jelikož jsou s touto rolí spjata rozdílná očekávání žen a ostatních mužů. Rozdílná očekávání mohou plynout také z dalších rolí (například: vzorný otec versus úspěšný ředitel firmy). Interpretaci očekávání navíc znesnadňují rozdíly v komunikaci a také odlišnosti spojené s věkem, vzděláním, postavením atd.

3 Sonda do subjektivního vnímání mužských rolových očekávání u vybrané populace českých mužů a žen

V první kapitole jsem se snažila o teoretické ukotvení genderové problematiky a o její zúžení s ohledem na muže na počátku 21. století. V jejím závěru jsem si zvolila teoretické východisko se zřetelem na

stanovený cíl práce. Toto teoretické východisko jsem rozvinula v druhé kapitole, kdy jsem analyzovala rodové role podle dostupných empirických výzkumů a statistických zjištění. Ve třetí kapitole provedu sondu vybrané skupiny mužů, přičemž cílem sondy bude ověření stanoveného předpokladu vycházejícího z předchozích kapitol.

3.1 Východiska pro stanovení předpokladu

Rozlišení pojmu gender a pohlaví jsem již provedla v první kapitole, nicméně připomenou hlavní znaky genderu, jelikož z genderového pohledu muže analyzuji. Gender je sociální konstrukt, který lze sociálně měnit, liší se napříč kulturami a historicky se vyvíjí. Ustálené vzorce chování a interakce jsou zakotveny ve společenských institucích. Při genderové socializaci se na děti přenášejí genderově podmíněná očekávání, která vychází z existujících obecně přijímaných stereotypů. Genderové stereotypy nevytváříme na základě osobních zkušeností, ale získáváme je verbálním i neverbálním zprostředkováním s ostatními příslušníky naší společnosti tradicí a předsudky. Rodiče přenášejí na děti pouze tu část kultury, která je dostupná jejich společenské vrstvě. V průběhu vývoje společnosti došlo ke změnám v interpretaci a praktikování genderu. Rozpadl se tradiční model rodiny a hovoří se o zaměnitelnosti rolí mezi pohlavími. Abych zjistila, jaká jsou nyní rolová očekávání a jejich skutečné plnění, analyzovala jsem rodové role na základě Mertonovy teorie rolových konfliktů (viz 2. kapitola).

Při rozboru jednotlivých úrovní mužské role jsem se přesvědčila, že nejproblematictější je druhá dimenze role tzn. individuální interpretace rolových očekávání. Proto analýzu rolových rolí z druhé kapitoly roztrídím do tabulky tak, aby byly zřejmé rozdíly v rolových očekáváníích mužů a žen a v projevech v roli a provedu srovnání (viz příloha č. 1).

Jak jsem popsala v předchozích kapitolách, soukromá sféra je doménou žen a veřejná je doménou mužů. Mužům je známo, jaké očekávání na roli muže klade veřejná sféra, tzn. jak se mají projevovat vůči druhým mužům. Mužská role spočívá v ostrém vymezování vůči všemu, co je ženské. I když je to umělá stylizace, muži musí takovýto konstrukt respektovat, aby neztratili úctu ostatních členů mužské společnosti a neohrozili svůj sociální status. Jak vyplývá z uvedených výzkumů, největší rozdíly mezi očekáváním a chováním v roli se týká soukromé sféry, a to především v oblasti definování rodičovské role a partnerského soužití (zejména se jedná o odlišné preference charakterových vlastností, o chod domácnosti a o oblast sexu). Z toho je zřejmé, že problém naplnění mužské role tkví v chybné interpretaci očekávání žen, tzn. muži přesně neví, co od nich ženy očekávají. Vycházím tedy z toho, že:

Ženy od mužů očekávají něco jiného, než muži předpokládají.

3.2 Formulace předpokladů a příprava sondy

Nyní se zaměřím na ty okolnosti, které ovlivňují interpretaci očekávání. Již jsem zmínila rozdíly v komunikaci a také věk, vzdělání, kulturu, náboženství, postavení atd. Jelikož vliv kulturního prostředí nelze prakticky ověřit, nemohu tento faktor nijak zohlednit v sondě. Obdobně je to také s náboženstvím, postavením či komunikací. Jako důležitý faktor však považuji vzdělání a věk.

Věk

S přibývajícím věkem jsou lidé bohatší o životní zkušenosti a vědomosti, vlivem kterých se mění jejich názory i postoje. Věk často hraje důležitou roli v životním stylu daného jedince i v jeho hodnotovém systému. Dokladem je již zmíněný výzkum proměn rolí v české rodině na počátku 90. let od Maříkové, která zjistila, že do odpovědí na jednotlivé výroky intervenují kromě pohlaví také věk a vzdělání. Maříková přímo uvádí: „dá se předpokládat, že ke změnám v rámci rodiny bude docházet stále více s tím, jak se bude zvyšovat vzdělanostní úroveň populace a jak mladší

věkové ročníky budou vstupovat do života“; zaměnitelnost a zastupitelnost rolí nebude ničím výjimečným (Maříková 1999, s. 61-67).

Rovněž Koudelka ve výzkumech mužské a ženské role v perspektivě spotřebního marketingu bere v úvahu kromě pohlaví i věkové kategorie spotřebitelů. Zde chci upozornit, že jsou tyto výzkumy novějšího data než Maříkové a Koudelka zcela nepotvrzuje její závěry. Koudelka tvrdí, že se v reálném životě rodové diferenciace směrem k nejmladší generaci snižují jen v některých polohách a pohyb není často plynulý. Jako nepříliš očekávané mohu uvést například známky posilování tradičního rozdělení rodových rolí, přičemž tento trend je znatelný překvapivě více u žen (Koudelka 2007).

S ohledem na výsledky již prováděných výzkumů mohu tedy předpokládat rozdíly mezi jednotlivými věkovými kategoriemi u mužů i mezi ženami, avšak nejsem přesvědčena o přímo úměrné klesající či stoupající shodě interpretace rolových očekávání mužů se skutečným očekáváním žen v závislosti na věku. V připravované sondě tedy zavedu několik věkových kategorií, které pak mohu mezi sebou porovnávat. V první kapitole jsem zúžila pozornost na muže v etapě rané dospělosti tj. věk 20 - 35 let (historický vývoj a politické uspořádání ovlivňuje interpretaci i praktikování genderu), což by mohla být první věková kategorie. Podle statistiky z roku 2008 nejvíce mužů uzavírá první sňatek ve věku 30 let (u žen ve věku 27 let); a protože mezi svobodným mužem hledajícím své místo ve společnosti a mužem již samostatným a vstupujícím do manželství očekávám názorové rozdíly, rozhodla jsem se rozdělit tuto věkovou kategorii na dvě. Další kategorie by měly být odstupňovány stejně, tzn. po 7 či 8 letech. Sonda tedy bude rozdělena do šesti věkových kategorií: 20 - 27, 28 - 35, 36 - 44, 45 - 53, 54 - 60, 61 a více let. U sondy žen budu postupovat stejným způsobem.

V souvislosti se stanovenými kategoriemi předpokládám, že: *k největším rozdílům v interpretacích očekávání žen a skutečností bude docházet mezi muži a ženami v prostředních věkových kategoriích (tj. 36 - 44 a 45 - 53).*

Na rozdíl od starších mužů u nejmladších mužů očekávám vyšší informovanost způsobenou medializací genderové problematiky. Naopak nejstarší generace mužů oproti střední zase disponuje větší znalostí žen v důsledku životních zkušeností.

Vzdělání

Již jsem se zmínila o tom, že také vzdělání ovlivňuje hodnoty i životní styl. Například Řeháčková se ve své analýze časopisů pro muže zaměřila na rozporuplnost prezentací maskulinity. Časopisy zvolila z toho důvodu, že jsou místem, kde je o významech maskulinity vyjednáváno a kde také dochází k narušování existující podoby genderu (parodií). Kromě rozboru jednotlivých časopisů Řeháčková také uvádí údaje o jejich čtenářích, přičemž si všímá rovněž věku a vzdělání. Zjistila, že některé tituly preferují více muži se SŠ vzděláním a jiné s VŠ vzděláním, přičemž nejpočetnější skupina čtenářů časopisů pro muže se rekrutuje ze skupiny SŠ (Řeháčková 2006).

Stříteský uvádí výzkumy zabývající se zobrazením ženských a mužských rolí v reklamě. Zde se však věk ani vzdělání příliš neprojevil v celkovém výsledku: ženy i muži převážně vnímají postavení jako rovnoprávné. I když se jedná o názorovou shodu, Stříteský poté upřesňuje, že se tento názor lišil v poměrném počtu vyjádřené shody mezi muži a ženami, přičemž souhlasilo o 1/3 více mužů než žen. V dalším rozboru se již prokázaly názorové rozdíly ovlivněné věkem i vzděláním. U vzdělání se nejvíce lišily odpovědi respondentů se základním a vysokoškolským vzděláním (Stříteský 2008, s. 54-62).

Z těchto důvodů jsem se rozhodla zavést tři vzdělanostní kategorie: základní, SŠ (s maturitou i bez maturity), VŠ. Přitom předpokládám, že dojde k větší názorové shodě mezi muži a ženami se stejným stupněm vzdělání, *neboli čím větší rozdíl ve vzdělání mezi ženami a muži, tím menší bude shoda v očekávání ohledně mužské role.*

3.3 Rozhodnutí o technice sběru dat, konstrukce nástrojů

Abych mohla ověřit, jestli ženy od mužů očekávají něco jiného než muži předpokládají, provedu sondu, kterou zaměřím na tři oblasti očekávání žen ohledně mužské role: na preferované charakterové vlastnosti muže, na oblast partnerského soužití (sex a vztahy, péče o společnou domácnost, finance) a na oblast rodinného života - tzn. na roli otce. Realizace sondy bude mít pak dvě fáze. V první fázi zjistím, co předpokládají muži, že od nich ženy očekávají. V druhé fázi se budu snažit zjistit od žen jejich reálné očekávání. Porovnáním výstupů - jednak sondy žen se sondou mužů, tak i srovnáním věkových a vzdělanostních kategorií bych měla ověřit platnost stanovených předpokladů.

S ohledem na dosažení cíle a také na možnosti sběru a zpracování dat (zejména ekonomická a časová náročnost) jsem zvolila jako techniku sběru dat dotazování formou standardizovaného dotazníku. Sestavím významově shodný dotazník pro muže i ženy, avšak existovat bude varianta ženská a mužská s obměněnými mluvnickými kategoriemi v pokládaných otázkách. Respondenti budou mít za úkol vyjádřit svůj názor určením pořadí nabízených možností podle preferencí. Ženy přitom budou deklarovat své očekávání na mužskou roli, muži budou vyjadřovat svůj předpoklad o ženském očekávání.

Dotazníky budou setříděny podle kategorií, které následně porovnáám. Výstupy budou zaznamenány do tabulek a některé z nich zpracovány i graficky. Pro potvrzení stanovených předpokladů považuji za rozhodující kvantitativní hledisko.

Dotazníky jsou určeny mužům a ženám od 20 let věku. Podmínkou je zastoupení mužů a žen ve věku 20 - 35 let, ostatní věkové kategorie slouží pouze k srovnání. Další podmínkou je zajištění respondentů s porovnatelným dosažením stupněm vzdělání. Jelikož se jedná o sondu, počet dotazovaných mužů musí být minimálně 50, stejně tak žen.

S ohledem na možnosti sběru dat jsem se soustředila na místa, kde je největší kumulace mužů splňujících potřebné parametry. Rozhodla jsem se provést první fázi sondy mezi muži Policie ČR. Dohodla jsem se s ředitelem

územního odboru vnější služby (ředitel všech poboček spadajících do okresu Přerov), který mi dal svolení a přislíbil pomoc při rozmístování dotazníků na jednotlivá pracoviště. Se stejným záměrem jsem hledala organizaci, ve které by se vyskytovaly převážně ženy. Zvolila jsem školské zařízení. Vybrala jsem ZŠ Trávník v Přerově a Gymnázium Jakuba Škody, a to z důvodu osobních kontaktů s vedením školy. I když mi ředitelé přislíbili pomoc, kapacita zaměstnanců nebyla dostačující. Kromě toho jsem si uvědomovala, že na školách převažují vysokoškolsky vzdělané ženy. Proto jsem se rozhodla, že rozmístím také dotazníky i mezi matky dětí navštěvujících základní školu.

3.4 Dotazníky a předvýzkum

Po sestavení dotazníku jsem se musela přesvědčit o tom, zda je srozumitelný, jestli nejsou připomínky k jeho vyplňování, zda jsem neopomněla něco důležitého, co by mělo být do dotazníku zahrnuto atd. Vybrala jsem si dvě skupiny po pěti mužích, kterým jsem sestavený dotazník předložila. První byli muži pracující na Krajském úřadě v Olomouci (SŠ a VŠ) - mladší a střední věk, druhá byli pracovníci Montáží - různého i důchodového věku (převážně SŠ vzdělaných). Po vyplnění jsem požádala o kritiku a připomínky k dotazníku či jeho vyplňování, avšak žádná připomínka, která by měla vést k opravě neproběhla. Poněkud mne překvapilo, že u dvou mužů - úředníků došlo k tomu, že po vyznačení věku a vzdělání chtěli pokračovat ve stejném systému vyplňování, avšak u uvedeného vzorového příkladu se zarazili a přečetli si instrukce. Po kontrole vyplněných dotazníků nebyl žádný špatně vyplněn. Zeptala jsem se proto dvou dotyčných mužů, zda měli nějaký problém při vyplnění. Oba shodně přiznali, že si předem nepřečetli instrukce pro vyplňování. Na dotaz, zda by si instrukci přečetli, kdybych zvolila například jinou grafickou úpravu, odpovídali, že pravděpodobně ne, jedná se spíše o zlovyk. Z toho důvodu a také proto, že jsem na přečtení instrukcí v dotazníku upozorňovala, jsem od úprav upustila a rozhodla se přikročit k samotné realizaci sondy s původní verzí dotazníků (viz přílohy č. 2 a č. 3).

4 Vyhodnocení sondy

Čtvrtá kapitola obsahuje vyhodnocení dat. Hlavním úkolem bylo provést srovnání subjektivního vnímání mužského rolového očekávání u oslovených mužů a žen; a ověření předpokladů vyjádřených v předcházející kapitole.

4.1 Třídění dat

Všechny vyplněné dotazníky jsem nejdříve přepočítala a setřídila do kategorií podle pohlaví, věku a uvedeného dosaženého vzdělání. Přitom jsem prováděla i kontrolu správného vyznačení odpovědí. Také jsem si všímala, zda nejsou vyjádřeny připomínky na konci dotazníků. Z důvodu chybného vyplnění jsem vyřadila 1 ženský a 5 mužských dotazníků. Pro další zpracování pak zůstalo 79 mužských (23 VŠ, 54 SŠ, 2 ZŠ) a 63 ženských dotazníků (42 VŠ, 21 SŠ).

Zaznamenávání odpovědí a součty jsem prováděla ručně do dvou tabulek, (každou vlastnost nebo projev chování zvlášť). Jelikož jsem měla k dispozici pouze 2 dotazníky osob se základním vzděláním, rozhodla jsem se jejich názory zahrnout pouze do celkových průměrných přehledů. Pro porovnávání odpovědí dle vzdělání jsem ponechala pouze kategorii VŠ a SŠ. U rozdělení podle věku se ukázalo, že není příliš efektivní pracovat se šesti věkovými kategoriemi. Nejen kvůli velkému množství porovnatelných variant (informace jsou rozmělněny do přílišného množství kategorií s menší průkazní hodnotou z hlediska množství dotázaných). Po prvotním posouzení odpovědí mužů, zejména pak kategorií 20 - 27 a 28 - 35 let, kdy jsem zjistila pouze nepatrné rozdíly, jsem se rozhodla sloučením zredukovat počet věkových kategorií na tři: 20 - 35 let, 36 - 53 let, 54 a starší. Stejným způsobem jsem postupovala i u žen. Setříděná data podle věkových a vzdělanostních kategorií jsem pro detailnější rozbor přenesla do počítače - programu Excel (viz přílohy č. 3 a č. 4).

4.2 Srovnání subjektivního vnímání mužských rolových očekávání u všech oslovených mužů a žen

Takto připravené informace jsem využívala dále jako zdroj dat pro vypracování grafických znázornění a pro další výpočty (např. průměrných hodnot, procentuálního vyjádření). Nejprve jsem se zaměřila na porovnání hodnocení mužů a žen v oblastech charakterových vlastností muže, partnerství a rodičovství. Vypočítala jsem průměry hlasování všech mužů i žen u každé hodnocené vlastnosti (viz poslední 2 sloupce přílohy č. 3), podle kterých jsem sestavila 3 grafy (viz příloha č. 5). Horizontální osa označuje stupnici hodnocení, přičemž stupeň 1 vyjadřuje nejvyšší význam pro dotázané a naopak: čím blíže ke stupni 5, tím klesá důležitost daného projevu chování muže (neboli čím delší pruh, tím horší hodnocení). Vertikální osa je rozdělena podle hodnocených kvalit. Výslednice jsou vždy barevně odlišeny takto: muži jsou vyznačováni v odstínech šedé a ženy v odstínech oranžové. Tato barevnost je dodržena i v dalších grafech či tabulkách.¹⁵

V průměrném celkovém hlasování jsem zjistila, že ženy jsou rozhodněji v jednotlivých odpovědích než muži, v hodnocení se shodovaly daleko více a rozdíly v přidělených hodnotách jednotlivým vlastnostem byly výraznější. Tento jev jsem zaznamenala již při zapisování odpovědí z dotazníků. Zatímco muži měli u každé vlastnosti celou hodnotovou škálu, ženy přidělovali dané vlastnosti většinou stejné známky. Tento jev svědčí o tom, že výběr mužů byl víceméně nahodilý, nemůžeme hovořit o znalosti ženského očekávání ohledně mužské role. Důkazem jsou výsledky v jednotlivých oblastech. Celkové průměry jsem seřadila vzestupně a pak jsem porovnávala ženy a muže.

Ženy v oblasti *charakterových vlastností* nejvíce preferují spolehlivého muže, pak citlivého (empatického), charismatického, sebevědomého a nejméně si z nabízených možností cení, když je muž

¹⁵ Pro upřesnění: Vzhledem k tomu, že jsem stanovila pětistupňovou bodovou škálu a podmínkou bylo vyplnění všech políček s přiřazením pouze jedné hodnoty, průměrné hlasování se tedy mohlo pohybovat na stupnici od 1 do 5 (max. rozdíl 4,00). Z tohoto důvodu můžeme chápat rozdíl jednoho stupně jako 25 % nebo také čtvrtinu.

zábavný. Muži se s ženami shodují pouze v první kvalitě, tedy spolehlivosti mužů. O něco menší význam přisoudili zábavnému a sebevědomému muži pak citlivému a nejméně charismatickému. Pořadí u mužů není průkazné, protože nejvíce ceněná vlastnost od nejméně se liší pouze o 0,53 stupně. U žen tento rozdíl činí 2,41 stupně. Jediná shoda tedy byla u spolehlivosti, která se umístila na 1. pozici. Protože jsem chtěla zjistit, jak velká shoda to je, spočítala jsem, kolik procent mužů a žen z celkového počtu přiřadilo spolehlivosti 1. Bylo to pouze 30,38 % mužů, avšak 79,37 % žen. Tedy ani v tomto případě není shoda jednoznačná. Procentuelní vyjádření hlasování pro každou kvalitu a jí udělenou známku je zpracováno do tabulky v příloze č. 6.

Oblast partnerství je ze všech tří nejvíce shodná. Muži i ženy označili totožně pro ženy jako nejvýznamnější schopnost finančního zabezpečení rodiny; na druhém místě se umístila pozornost a otevřené projevování citů. Třetí a čtvrtá pozice byla prohozená - ženy více preferují podílení mužů na výchově dětí než spokojenost v sexu. Muži předpokládali opačnou preferenci, avšak v páté pozici shodně usuzují, že ženy nejméně očekávají od mužů, že budou uklízet a pomáhat s domácností. I když i zde projevily ženy větší rozhodnost v bodovém ohodnocení, jak je zřetelné i z grafu partnerství v příloze č. 3, můžeme konstatovat shodu v hodnocení mezi muži a ženami. I když se porovnání dle věku budu věnovat až později, připojila jsem v této příloze i graf partnerství týkající věkové kategorie 20 - 35 let, kde je zřetelná shoda v názorech této věkové skupiny s průměrným hodnocením všech respondentů.

V *oblasti vztahu k dětem* byli tentokrát o něco nerozhodnější ženy. Jak se zmínily dvě dotazované v komentáři, bylo pro ně údajně těžké hodnotit tuto oblast, protože všechny uvedené kvality považovaly za stejně důležité. Nicméně ohodnotily jako nejvýznamnější otcovský projev lásky a porozumění, jako středně důležité to, že otec má věnovat dětem svůj čas. U mužů bylo ohodnocení opačné. Shodují se pouze v poslední pozici, kdy ženy nejméně očekávají od muže, že bude přísný a spravedlivý otec. Přitom

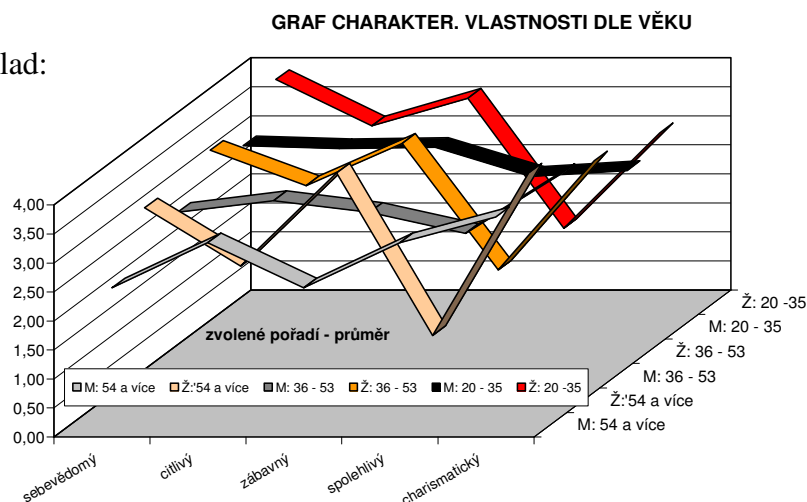
přísného a spravedlivého otce označilo stupněm 3: 68,25 % žen a 55,70 % mužů.

Výchozí stanovisko, že ženy od mužů očekávají něco jiného, než muži předpokládají, se tedy potvrdilo v oblasti charakterových vlastností muže. V otázce vztahu k dětem se potvrdilo pouze z části, přičemž muži spíše ví, co se od nich příliš neočekává. Nicméně v oblasti partnerství, kterou z těchto tří považuji za nejkompexnější, se v průměrném hodnocení zahrnujícím všechny dotázané výchozí předpoklad příliš nepotvrdil.

4.3 Srovnání subjektivního vnímání mužských rolových očekávání u oslovených mužů a žen podle věku

Ze zdrojů dat v tabulce (viz příloha č. 3) jsem vytvořila grafy, kde jsou zanesené odpovědi dotázaných rozdělené podle věkových kategorií (viz příloha č. 7). Z číselných hodnot jsem si sestavila pořadí jednotlivých preferencí u každé věkové kategorie M i Ž. Výstupy dotazníků vykazují zřetelný rozdíl v rozhodnosti mezi pohlavími, na který jsem upozornila již v celkovém porovnání M a Ž. Ve výstupech rozdělených dle věku se tento jev potvrdil.

Názorný příklad:

Mám na mysli průměry z odpovědí mužů, které se (při srovnání výsledků u jednotlivých vlastností) liší jen velmi málo, nezářídka dosahují i stejné hodnoty. Ve všech oblastech i věkových kategoriích se výsledky mužů pohybují kolem středové části. Při odečtení nejvyšších a nejnižších bodů pro každou oblast se u charakteristických vlastností liší zhruba o 0,5

hodnoty vyjadřující stupeň důležitosti, u partnerství a rodičovství je rozdíl mírně vyšší zhruba okolo 0,8 (a to u všech kategorií). V odpovědích mužů je znát větší nejednotnost a výsledek je proto nepříliš přesvědčivý. Přesto je možné vysledovat určitou jednotnost v hlasování mužů. V oblasti vlastností jde o spolehlivost, která byla hodnocena vždy stupněm 1. Stejně jednotně hodnotili v partnerství jako nejdůležitější finance a naopak jako nejméně důležité označili úklid. Zde se však liší nejstarší muži, kteří si myslí, že od nich ženy očekávají, že budou uklízet a pomáhat v domácnosti hned po finančním zajištění tzn. na 2. místě. V oblasti vztahu k dětem je mezi muži jasno, shodli se na tomto: 1 - musí věnovat čas, 2 - dávat najevo lásku a porozumění, 3 - přísný a spravedlivý.

Ženy všech věkových kategorií se shodly na tom, že od muže nejvíce očekávají spolehlivost. Jako nejméně důležitou vlastnost z nabízených možností považují zábavnost (nejmladší ohodnotili 4, starší 5 a nejstarší 5). Dále v oblasti vlastností můžeme konstatovat, že se výrazně liší preference nejstarších žen od prvních dvou věkových kategorií. V těchto se, kromě shodného 1. místa pro spolehlivost, na 2.-3. místě objevila citlivost a charisma (pouze obrácené pořadí těchto pozic), a na 4.-5. zábavný a sebevědomý (totéž). V oblasti partnerství je 100% shoda žen pro důležitost finančního zajištění bez rozdílu věku. Ženy věku 20 - 35 let a 36 - 53 let dokonce sestavily shodný žebříček preferencí: 1. místo již zmíněné finance, 2. podíl na výchově dětí, 3. pozornost a city, 4. sexuální uspokojení a 5. úklid. Kategorie žen nad 54 let se až na finance liší, přičemž nejvýraznější rozdíl je v úklidu, který nejstarší ženy považují za 3. nejdůležitější (na páté je sex. uspokojení). V oblasti vztahu k dětem jsou si podobnější opět mladší věkové kategorie, i když tato shoda není stoprocentní. Ženy stáří 20 - 35 let: 1 - věnuje čas, 2 - dává najevo lásku, 3 - přísný a spravedlivý. Ženy stáří 36 - 53 let: 1- věnuje čas i dává najevo lásku (shodně), 3 - přísný a spravedlivý. Nejstarší ženy: 1 - dává najevo lásku, 2 - věnuje čas; přísný a spravedlivý (shodně).

Ze srovnání výstupů dotazníků subjektivního vnímání mužských rolových očekávání u všech oslovených mužů a žen mužů a žen podle věku tedy vyplývá:

- § muži a ženy napříč věkem se shodli na spolehlivosti jako nejočekávanější mužské vlastnosti a na schopnosti finančního zabezpečení rodiny;
- § naprostou shodu v přidělených stupních důležitosti můžeme konstatovat mezi muži a ženami věku 20 -35 let v oblasti charakterových vlastností i rodičovství, v partnerství muži znají nejvíce (finance) a nejméně očekávané chování (úklid)
- § muži věku 36 - 53 let vykazují shodu v očekávání se stejně starými ženami ohledně partnerství (100% shoda); v preferenci spolehlivosti a v rodičovství - věnování času dětem
- § nejvíce odlišné výsledky jsou u nejstarší věkové kategorie mužů a žen,
- § ženy ve věku 20 - 53 let mají shodné očekávání v oblasti partnerství; tudíž se shodují i s muži 36 - 53 let;
- § nejstarší věková skupina žen a mužů se ve vlastnostech shodují ve spolehlivosti (1) a stupni 2 a 3 empatii a sebevědomí (pouze opačné pořadí); v partnerství kromě shody v 1. místě - financích se shodují i v překvapivě vysoké preferenci úklidu a téměř nejmenší důležitosti podílu na výchově dětí (4 a 5), a neshodují se ani v rodičovství

Z tohoto přehledu je patrné, že věk skutečně intervenuje do vnímání mužského rolového očekávání. Přestože se nepotvrdil předpoklad, že k největším rozdílům v interpretacích očekávání žen a skutečností bude docházet mezi muži a ženami věkové kategorie 36 - 53, pro každou věkovou kategorii je typická určitá shoda. Mladí muži nejdříve porozumí jaké charakterové vlastnosti ženy očekávají, jak se mají chovat k dětem, že od nich očekávají finanční zabezpečení rodiny, ale na druhou stranu jim příliš nezáleží na tom, aby pomáhali s domácností a úklidem. Jakmile jsou

starší (36 - 53), znají spíše očekávání žen v oblasti partnerství a začíná jim unikat, které vlastnosti (kromě spolehlivosti) preferují. Stále prokazují velkou znalost očekávání ohledně otcovské role, přikládají však větší váhu než ženy přísnému a spravedlivému vedení dětí. Ve věku nad 54 let se mění preference žen. Mužům je známo, že by měli být především spolehliví, měli by se umět vcítit do pocitů druhých a finančně zabezpečit rodinu, pomáhat v domácnosti, ale nemusí se podílet na výchově dětí.

4.4 Srovnání subjektivního vnímání mužských rolových očekávání u oslovených mužů a žen podle vzdělání

Obdobně jako u věku jsem posoudila vliv vzdělání na výstupy sondy. Ze zdrojů dat (viz tabulka příloha č. 3) jsem vytvořila grafy, kde jsou zanesené odpovědi dotázaných rozdělené podle nejvyššího dosaženého vzdělání (viz příloha č. 8). Ke kvalitnějšímu porovnání jsem ochuzená o výsledky respondentů, kteří dosáhly pouze základního vzdělání (získala jsem pouze 2 od mužů). Porovnávala jsem tedy muže a ženy VŠ a SŠ. Průměry jsem opět seřadila vzestupně a stanovila pořadí 1-5.

Výstupy dokazují, že existují rozdíly mezi dotázanými VŠ a SŠ u žen i u mužů, přičemž ženy jsou opět rozhodnější než muži a jejich výsledky jsou méně průkazné. Vzdělanostní kategorie logicky vykazují stejnou shodu u těch kvalit, které se shodovaly napříč věkovými kategoriemi. Nejočekávanější je tedy spolehlivost a finanční zabezpečení rodiny, ale pomoc s domácností a úklidem se téměř neočekává. Dále existují pouze shody u stejně vzdělaných mužů a stejně vzdělaných žen:

- § u SŠ v partnerství, kdy shodně sestavili toto pořadí: 1. finance, 2. pozornost a city, 3. podíl na výchově dětí, 4. sexuální uspokojení, 5. úklid; (u mužů se 3. a 4. téměř nelišila);
- § rovněž u SŠ, kdy se shodují ještě ve vztahu k dětem: 1. věnuje dětem svůj čas, 2. dává najevo lásku, 3. přísný a spravedlivý;
- § u VŠ v partnerství, kdy sestavili toto pořadí: 1. finance, 2. podíl na výchově dětí, 3. pozornost a city, 4. sexuální uspokojení, 5. úklid;

§ u VŠ ve vztahu k dětem ke shodě téměř nedochází, pouze věnování času dětem obsadilo u obou první pozici, avšak ženy to považují za stejně důležité jako nutnost dávat najevo lásku a porozumění (co u mužů skončilo 3.);

V případě posouzení pouze 2 kategorií vzdělání mohu konstatovat potvrzení předpokladu v tom směru, že dochází k větší shodě v očekávání ohledně mužské role mezi muži a ženami se stejným stupněm vzdělání.

4.5 Shrnutí sondy

Z jednotlivých posouzení stanovených předpokladů vyplývá nejednoznačný výsledek. Nelze nepřipomenout zjevný rozdíl mezi pohlavími v rozhodnosti vyplňovaného pořadí. Muži se mezi sebou v hodnocení shodovali daleko méně, což se v průměrném součtu projevilo u některých kvalit malým rozdílem hodnot, tudíž je nemůžeme považovat za zcela přesvědčivé. Potvrdila se závislost interpretace ženského očekávání ohledně mužské role na věku i vzdělání. Výjimkou jsou shody vnímání mužských rolových očekávání u všech M i Ž (bez rozdílu), jsou to: spolehlivost, schopnost finančně zabezpečit rodinu, věnování času svým dětem a také projevování otcovské lásky a porozumění. I když se nepotvrdil předpoklad, že k největším rozdílům v interpretacích mužů a skutečném očekávání žen bude docházet ve věkové kategorii 36 - 53 let, pro každou věkovou kategorii je typická určitá shoda. Mladí muži nejdříve porozumí jaké charakterové vlastnosti ženy očekávají, jak se mají chovat k dětem, že od nich očekávají finanční zabezpečení rodiny, ale na druhou stranu jim příliš nezáleží na tom, aby pomáhali s domácností a úklidem. Jakmile jsou starší (36 - 53), správná interpretace očekávání žen se přesouvá do oblasti partnerství a začíná jim unikat, které vlastnosti (kromě spolehlivosti) preferují. Stále prokazují velkou znalost očekávání ohledně otcovské role, přikládají však větší váhu než ženy přísnému a spravedlivému vedení dětí.

Napadá mě možná souvislost interpretace očekávání s tím, co vlastně muži v dané životní etapě potřebují znát: mladý muž si nejprve hledá

partnerku a potřebuje si ji získat. Musí na ni zapůsobit a z toho důvodu se snaží rozpoznat, jaké vlastnosti jsou žádoucí. Jakmile začne žít partnerským životem, potřebuje znát především očekávání ohledně partnerství, jelikož chce žít v harmonickém vztahu se ženou, ale už ji nemusí získávat a tudíž se nestará o vlastnosti. Do 53 let jsou v popředí také očekávání kladené na otcovskou roli, které muži správně interpretují. S přicházejícím stářím se mění především priority žen a muži se přestávají orientovat v ženském očekávání, zaznamenávají pouze ty nejzjevnější. Reflektují posun důležitosti pomoci v domácnosti a úklidu z páte na druhou pozici ihned po finančním zabezpečení, a rostoucí potřebu projevů empatie; a naopak poklesu významu podílet se na výchově dětí.

Ve srovnání subjektivního vnímání mužských rolových očekávání u oslovených mužů a žen dle vzdělání se potvrdil předpoklad větších shod interpretace mužů a skutečného očekávání žen stejného vzdělání, i když jsem toto srovnání prováděla pouze mezi kategorií VŠ a SŠ.

Výchozí stanovisko, že ženy od mužů očekávají něco jiného, než muži předpokládají, se tedy potvrdilo pouze v určitých polohách s ohledem na vzdělání i věk.

Závěr

V úvodu práce jsem si uložila zjistit, jaké je subjektivní vnímání mužských rolových očekávání u vybrané populace českých mužů a žen. Nyní nastal čas, abych se zamyslela nad tím, k čemu jsem dospěla.

Historický vývoj a politické uspořádání (mimo jiné) může ovlivnit interpretaci a praktikování genderu, jak jsem se přesvědčila při srovnání ženského a mužského hnutí u nás a ve světě. Ve 20. století došlo k přelomu v oblasti ženské identity a vztahu mezi pohlavími, rozpadl se tradiční model rodiny a dnes se hovoří o zaměnitelnosti rolí mezi pohlavími. Jedná se o to, že dřívější komplementarita mužské a ženské role byla narušena a dělba úloh v partnerské dvojici je závislá na vzájemné domluvě. Což je někdy

nesnadné, pokud vezmu v úvahu rozdílný styl komunikace mužů a žen. Dané skutečnosti mě podpořily v smysluplnosti mého cíle.

V druhé kapitole jsem provedla analýzu jednotlivých složek role na základě již proběhlých výzkumů. Mediální reprezentace představují očekávání, která daná společnost na zobrazovanou roli klade. Mužské časopisy předkládají obraz svobodného muže, který vnímá ženu jako sexuální objekt nebo hospodyně; vztahy a děti jsou spojovány se ztrátou svobody. Oproti tomu ženské časopisy mají vztahy, rodinný život (také sladění rodinného života a kariéry) v centru zájmu. Často zobrazují nový typ otce a mužnosti - chápající muž se zájmem o rodinu a partnerku. Ve studiích, které se věnují nejednoznačnosti a rozporuplnosti zobrazování maskulinity v časopisech, jsem zjistila existenci dvou protichůdných tendencí: na jedné straně je gender utvrzován opakováním stereotypu (demonstrace síly, nadřazenosti, úspěchu, světáctví...), na druhé straně dochází k narušování existující podoby genderu pomocí ironie, zesměšňování, parodie a vytvářením antihrdiny. Výzkum zobrazování ženských a mužských rolí v reklamě přinesl zjištění, že většina dotázaných souhlasí se zobrazením ženy v tradiční i netradiční roli. Zajímavé jsou výstupy z výzkumu ženských a mužských rolí v perspektivě spotřebního marketingu, ze kterých vyplývá překvapivě posilování tradičního rozdělení rodových rolí. Lze konstatovat i celkový mezigenerační pokles lpění na tradičních hodnotách; poklesl význam důležitosti rodiny (především u žen), klesá rodová diferenciaci pokud jde o rozhodovací role. Nepotvrdily se předpoklady snižování rodové diferenciaci směrem k nejmladší generaci, která se snižuje jen v některých polohách a pohyb není často plynulý. Ze statistických údajů musím zmínit zvyšující se věk osob vstupujících do manželství, klesající porodnost, zvyšující se počet nesezdaného soužití. Péče o domácnost a rodinu je stále doménou žen, co souvisí s jejich menší ekonomickou aktivitou... Z toho jsem usoudila, že k největším rozdílům v subjektivním vnímání mužských rolí dochází v partnerství, otcovské roli a celkové charakteristice vlastností muže.

V sondě, kterou jsem realizovala pomocí dotazníků, jsem na základě srovnání subjektivního vnímání mužských rolových očekávání u vybrané populace českých mužů a žen zjistila shody pouze v určitých oblastech v závislosti na věku a vzdělání. Výjimkou jsou shody vnímání mužských rolových očekávání u všech M i Ž (bez rozdílu), jsou to: spolehlivost, schopnost finančně zabezpečit rodinu, věnování času svým dětem a také projevování otcovské lásky a porozumění. Jako reálný se ukázal předpoklad větší shody mezi M a Ž stejného vzdělání. I když se nepotvrdil předpoklad, že k největším rozdílům v interpretacích mužů a skutečném očekávání žen bude docházet ve věkové kategorii 36 - 53 let, pro každou věkovou kategorii je typická určitá shoda. Mladí muži nejdříve porozumí jaké charakterové vlastnosti ženy očekávají, jak se mají chovat k dětem, že od nich očekávají finanční zabezpečení rodiny, a že ženy nechtějí, aby jim pomáhali s domácností a úklidem. Jakmile jsou starší (36 - 53), správná interpretace očekávání žen se přesouvá do oblasti partnerství a začíná jim unikat, které vlastnosti (kromě spolehlivosti) preferují. Stále prokazují velkou znalost očekávání ohledně otcovské role, přikládají však větší váhu než ženy přísnému a spravedlivému vedení dětí. S přicházejícím stářím se mění především priority žen a muži se přestávají orientovat v ženském očekávání, zaznamenávají pouze ty nejzjevnější. Reflektují posun důležitosti pomoci v domácnosti a úklidu (z páté na druhou pozici ihned po finančním zabezpečení), rostoucí potřebu projevů empatie; a naopak poklesu významu podílet se na výchově dětí.

Nemohu se jednoznačně vyjádřit k předpokladu, že ženy od mužů očekávají něco jiného než muži předpokládají, jelikož se potvrdil pouze v určitých polohách. Tato pochybnost se však v reálném životě může pokládat za dobré znamení ve vzájemných vztazích mužů a žen.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Simona Dorazilová

Název katedry a fakulty: Katedra sociologie a andragogiky FF UP

Název práce: Muž na počátku 21. století z pohledu gender

Počet znaků: 103 202

Počet příloh: 9

Počet titulů z použité literatury: 27

Klíčová slova: gender, pohlaví, genderová socializace, genderové rozdíly, genderové stereotypy, genderová role, mužská role, mužská identita,

Práce obsahuje popis sondy, která sloužila k dosažení stanoveného cíle, tedy k zjištění subjektivního vnímání mužských rolových očekávání vybrané populace mužů a žen. Sonda byla realizována pomocí dotazníků. Na základě srovnání subjektivního vnímání mužských rolových očekávání u vybrané populace českých mužů a žen byly zjištěny shody pouze v určitých oblastech v závislosti na věku a vzdělání. Napříč pohlavím, věkem i vzděláním je za zásadní považována spolehlivost a schopnost muže finančně zabezpečit rodinu. Celkově byli muži v odpovědích méně přesvědčiví než ženy, přesto nelze jednoznačně potvrdit, že ženy očekávají něco jiného, než muži předpokládají.

Annotation

Surname and name of the author: Dorazilová Simona

Name of Department and Faculty: Department of Sociology and Andragogy

FF UP

Thesis title: Man at the beginning of 21st century from the perspective of gender

Number of characters: 103 202

Number of attachments: 9

The number of titles used literature: 27

Key words: gender, sex, gender socialization, gender differences, gender stereotypes, gender roles, male roles, male identity,

This bachelor thesis describes the methods used by the author to determine subjective understanding of male gender as such by questioning different age groups of men as well as women. Based on the comparison of the subjective understanding of male role applied to the chosen groups of Czech men and women were found consensus only in certain areas, depending on age and education. Across gender, age and education is considered essential reliability and capacity to men financially secure family. Overall men were less convincing in their answers than women. Even though, it is very difficult to explicitly confirm that women's expectations differ from what men's anticipations are.

Seznam použité literatury:

- BADINTEROVÁ, E. *O mužské identitě*. Praha: Paseka, 2005.
- BIDDULPH, S. *Mužství: jak zvládat všechny mužské role*. Praha: Portál, 2007.
- BLY, R. *Železný Jan. Kniha o mužích*. Praha: Argo, 1999.
- ESTÉS, C. P. *Ženy, které běhaly s vlky. Mýty a archetypy divokých žen*.
- FAFEJTA, M. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Věrovany: J. Pieszkiewicz, 2004.
- GILLIGANOVÁ, C. *Jiným hlasem. O rozdílné psychologii mužů a žen*. Praha: Portál, 2001.
- HARRINGTON, A. a kol. *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál, 2006.
- HRDLIČKOVÁ, A. *Úvod do gender studies*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007.
- JANATA, J. *Dvojí svět*. Praha: MAXDORF, 1997.
- JANOŠOVÁ, P. *Dívčí a chlapecká identita*. Praha: Grada Publishing, 2008.
- KARSTEN, H. *Ženy – muži*. Praha: Portál, 2006.
- KATZ, E. *Buď silným mužem! Takovým, jakého ženy chtějí mít*. Praha: Práh, 2008.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. Praha: Open Society Fund, 1999.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Ženy a muži v datech*. Praha: Úřad vlády ČSÚ, 2008, kód 1415-08.
- KOUDELKA, J. a kol. *Sborník vybraných výstupů z řešení grantového projektu "Ženské a mužské role v perspektivě spotřebního marketingu" za rok 2006*. Praha: Oeconomica, 2007.
- KOUDELKA, J. a kol. *Ženské a mužské role v perspektivě spotřebního marketingu. Souborná studie*. Praha: Oeconomica, 2008.
- LIPOVETSKY, G. *Třetí žena. Neměnnost a proměny ženství*. Praha: Prostor, 2000.

- MAŘÍKOVÁ, H. Proměna rolí muže a ženy v rodině. In KOLEKTIV AUTORŮ. *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. Praha: Open Society Fund, 1999, s. 59–67. Praha: Pragma, 1999.
- MERTON, R. K. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: SLON, 2000.
- OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000.
- RENZETTI, C. M. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2005.
- ŘEHÁČKOVÁ, D. Konstruování maskulinity v časopisech životního stylu pro muže. *Sociologický časopis*, 2006, roč. 42, č. 2, s. 291–305.
- SCHWANITZ, D. *Muži. Výzkum živočišného druhu*. Praha: Prostor, 2009.
- STRÍTESKÝ, V. Vnímání ženských a mužských rolí, postoje k jejich změnám. In KOUDELKA, J. a kol. *Marketingové pohledy na vybrané rozdíly ve spotřebním chování žen a mužů*. Praha: Oeconomica, 2008, s. 54–62.
- TABERY, P. *Reprezentace různých forem rodinného a pracovního života v ženských a mužských časopisech*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007.
- TANNENOVÁ, D. *Ty mi prostě nerozumíš. Jak spolu mluví ženy a muži*. Praha: Mladá fronta, 1995.
- Zaostřeno na ženy a na muže*. Souborné informace ČSÚ. Praha: Český statistický úřad, 2007, kód 1413-07.
- VODÁKOVÁ, A., VODÁKOVÁ, O. *Rod ženský. Kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* Praha: SLON, 2003.

Přílohy

1. Tabulka rozdílů v rolových očekáváních M a Ž a projevů v roli
2. Dotazník očekávání žen ohledně mužské role - varianta pro muže
3. Dotazník očekávání žen ohledně mužské role - varianta pro ženy
4. Tabulka výstupů z dotazníků žen a mužů podle věkových kategorií
5. Tabulka výstupů z dotazníků žen a mužů podle dosaženého vzdělání
6. Grafy průměrných známek dosažených v jednotlivých oblastech - M i Ž
Grafy partnerství a vlastností kategorie 20 - 35 let
7. Tabulka procentuelního vyjádření odpovědí mužů a žen
8. Grafy výstupů z dotazníků žen a mužů podle věkových kategorií
9. Grafy výstupů z dotazníků žen a mužů podle dosaženého vzdělání

Příloha č. 1 Tabulka rozdílů v rol. očekáváních M a Ž a projevů v roli

	PREZENTACE ROLE V MUŽSKÝCH ČASOPISECH A LITERATUŘE	PREZENTACE ROLE V ŽENSKÝCH Č. A LITERATUŘE	SKUTEČNÉ CHOVÁNÍ
SOUŽITÍ	nesezdaní, singl i manželství; vyzdvihován je styl singl; manželství negativně hodnoceno, je spojováno se ztrátou svobody	singl, nesezdané i svobodná matka (neodsuzují, ale považov. jako problematické), manželství hodnoceno jako nejvýhodnější	zvyšuje se průměrný věk novomanželů, klesá plodnost i potratovost, roste věk prvorodiček a také počet dětí narozených mimo uzavřené manželství;
VZTAHY	Partnerství oddělené od sexu, ženy anonymní a nahraditelné (pečovatelky nebo sex. objekt), nejčastěji vztahy k ženám nedefinovatelné - na pomezí letmé známosti a chozením; více oceněno přátelství; příliš se neřeší ani mezilidské vztahy; ALE: zesměšňující a ironické komentáře starého modelu maskulinity; a také <u>vyjednávají o tom, jak se má chovat muž k ženě</u>	nejčastější téma; vztahy ke konkrétním mužům a konkrétní problémy (rozchody, konflikty, seznámení); <u>nový typ mužnosti</u> : chápající muž se zájmem o partnerku i rodinu	celkově zjevný mezigenerač. pokles lpění na tradičních hodnotách; pokles významu rodiny, u mužů i u žen růst materiálního významu; u mladých klesá rodová diferenciace v rozhodování, a také se zvyšuje delegace finančního rozhodování na partnera;
SEX	pouze heterosexuální vztahy, sex odosobněn a objektivizován (žena je nástroj k uspokojování sexuálních potřeb), zobrazena jak dominantní tak i podřízená role muže;	sex součástí vztahu (náhodný sex častější než dříve); prostor i pro sexuální potřeby žen	roste zájem žen o erotiku a častější provozování sexu s neznámým partnerem
OTCOVSTVÍ	děti jsou závazek, prostředek k připoutání k partnerce; avšak nově také otec pečovatel, a řeší odluku od dítěte po rozvodu	oddalování rodičovství <u>nový typ otce</u> : jeví zájem o výchovu, je schopen se o dítě sám postarat, projevuje city (nepovažují ho za zženštilého)	péče o děti a rodinu v podstatě stále doménou žen 98,7 %; záměna rodičovské role akceptovatelná spíše ženami; i když je stále častější zapojení M do výchovy dětí a rodinných záležitostí;
PRÁCE	na plný úvazek; kariéra není cílem; cílem peníze jako prostředek k zajištění standardu a moci	kromě plného úvazku i jiné typy pracovního poměru; diskutované především sladování rodinného a profesního života žen, kariéra je způsobem její seberealizace; nechává-li se muž živit ženou, není hoden ženiny úcty	Ž častěji než M pracují na částečný úvazek, druhé zaměstnání a podnikání převažuje u M; M častěji pracují ve stavebnictví a průmyslu, Ž ve službách; M více vydělávají a pracují na významnějších pozicích (v průměru); mírně se snižuje rodová diferenciace v typicky stereotyp. aktivitách (vaření, úklid, nákupy) - avšak pouze v některých polohách
CHARAKTERIS. MUŽSTVÍ	Prezentace stereotypů, ale i <u>vyjednávání</u> o významech maskulinity; demonstrace síly, tvrdosti a nadřazenosti; také násilí a brutalita (spíše jako hyperbola) sebevědomí a dobře zajištění mužů; <u>narušování existující podoby genderu pomocí parodie</u> ; typ hrdina v protikladu antihrdiny (hrdina: odvaha, síla, fyzická práce, násilí, sport; antihrdina: opak)	nový typ mužnosti - chápající muž se zájmem o partnerku i rodinu; podle Katze: silný, čestný, odvážný, rozhodný, zásadový, sebejistý, pozorný i charismatický, vzorem pro děti a respektovaný ženou i ostatními;	muži častěji konzumují psychotropní látky než ženy; jejich spotřeba u obou pohlaví roste (i alkoholu), roste násilí ze strany mužů (vysoká převaha násilných trest. činů spáchaných M); mezi muži roste sklon k riziku a potřeba adrenalinu; vysoké procento sebevražd mužů oproti ženám

Příloha č. 2 DOTAZNÍK (M)

Vážení pánové,

děkujeme Vám za vyplnění následujícího dotazníku, kde vyjádříte, co si myslíte, že od Vás ženy očekávají. Neuvádějte jméno, dotazník je anonymní. Než si přečtete instrukce k jeho vyplňování, vyznačte prosím křížkem Vaši věkovou kategorii, do které patříte a rovněž křížkem nejvyšší vzdělání, kterého jste dosáhli.

Jsem muž ve věku:

☐ od 20 - 27 let

☐ od 28 - 35 let

☐ od 36 - 44 let

☐ od 45 - 53 let

☐ od 54 - 60 let

☐ od 61 a více let

Dosáhl jsem nejvyššího vzdělání:

☐ základní

☐ střední (s maturitou a vyučený)

☐ VŠ

Instrukce pro vyplnění dotazníku:

U každé otázky je nabídnuto několik vlastností nebo způsobů chování. Vaším úkolem je sestavit pořadí těchto vlastností podle důležitosti jakou by jim, podle Vás, přisoudily ženy. Toto pořadí vyjadřujete číslicí, kterou vepíšete do prázdného rámečku vedle dané vlastnosti, přičemž začínáte číslicí 1 (znamená největší význam), pak číslem 2 (znamená o něco menší význam) atd. Nevynechávejte prosím žádné políčko nevyplněné, ani nepřiděluje v rámci jedné otázky stejnou číslici vícekrát.

Vzorový příklad:

Ženy milují květiny. Podle Vás mají převážně nejraději: (1 - 3)

kopretiny

růže

tulipány

1. Podle Vašeho názoru, ženy by chtěly muže především (1 - 5):

- ☐ sebevědomého
- ☐ citlivého (dokáže se vcítit do pocitů druhých)
- ☐ zábavného
- ☐ spolehlivého (drží dané slovo; je oporou)
- ☐ charismatického (přitažlivý zjev i vystupování)

2. Podle Vašeho názoru, ženy požadují na svém partnerovi především (1 - 5):

- ☐ aby dokázal finančně zabezpečit rodinu
- ☐ aby pomáhal s domácností a úklidem
- ☐ aby byl pozorný a projevoval otevřeně city
- ☐ aby ji dokázal sexuálně uspokojit
- ☐ aby se podílel na výchově dětí

3. Podle Vašeho názoru ženy očekávají od mužů - otců zejména (1 - 3):

- ☐ že budou dětem věnovat svůj čas (chodit na procházky, hrát si atd.)
- ☐ že budou dávat najevo svoji lásku a porozumění
- ☐ že budou přísní a spravedliví (budou trestat i chválit, nedělat rozdíly)

Pokud byste chtěl k tématu něco dodat, zde je prostor pro Vaše připomínky:

Příloha č. 3 DOTAZNÍK (Ž)

Vážené dámy,

děkujeme Vám za vyplnění následujícího dotazníku, kde vyjádříte, co očekáváte od mužů. Neuvádějte jméno, dotazník je anonymní. Než si přečtete instrukce k jeho vyplňování, vyznačte prosím křížkem Vaši věkovou kategorii, do které patříte a rovněž křížkem nejvyšší vzdělání, kterého jste dosáhly.

Jsem žena ve věku:

☐ od 20 - 27 let

☐ od 28 - 35 let

☐ od 36 - 44 let

☐ od 45 - 53 let

☐ od 54 - 60 let

☐ od 61 a více let

Dosáhla jsem nejvyššího vzdělání:

☐ základní

☐ střední (s maturitou a vyučená)

☐ VŠ

Instrukce pro vyplnění dotazníku:

U každé otázky je nabídnuto několik vlastností nebo způsobů chování. Vaším úkolem je zvážit, do jaké míry danou vlastnost považujete u mužů za nezbytnou a sestavit jejich pořadí. Toto pořadí vyjadřujete číslicí, kterou vepíšete do prázdného rámečku vedle dané vlastnosti, přičemž začínáte číslicí 1 (znamená největší význam), pak číslem 2 (znamená o něco menší význam) atd. Nevynechávejte prosím žádné políčko nevyplněné, ani nepřiděluje v rámci jedné otázky stejnou číslici vícekrát.

Vzorový příklad:

Ženy milují květiny. Podle Vás mají převážně nejraději: (1 - 3)

kopretiny

růže

tulipány

1. Pokud byste mohla volit, vybrala byste si muže především (1 - 5):

- ☐ sebevědomého
- ☐ citlivého (dokáže se vcítit do pocitů druhých)
- ☐ zábavného
- ☐ spolehlivého (drží dané slovo; je oporou)
- ☐ charismatického (přitažlivý zjev i vystupování)

2. Od partnera požadujete především (1 - 5):

- ☐ že dokáže finančně zabezpečit rodinu
- ☐ že pomůže s domácností a úklidem
- ☐ že bude pozorný a bude otevřeně projevovat city
- ☐ že Vás dokáže sexuálně uspokojit
- ☐ že se bude podílet na výchově dětí

3. Od muže - otce očekáváte zejména (1 - 3):

- ☐ že bude dětem věnovat svůj čas (chodit na procházky, hrát si atd.)
- ☐ že bude dávat najevo svoji lásku a porozumění
- ☐ že bude přísný a spravedlivý (bude trestat i chválit, nedělat rozdíly)

Pokud byste chtěla k tématu něco dodat, zde je prostor pro Vaše připomínky:

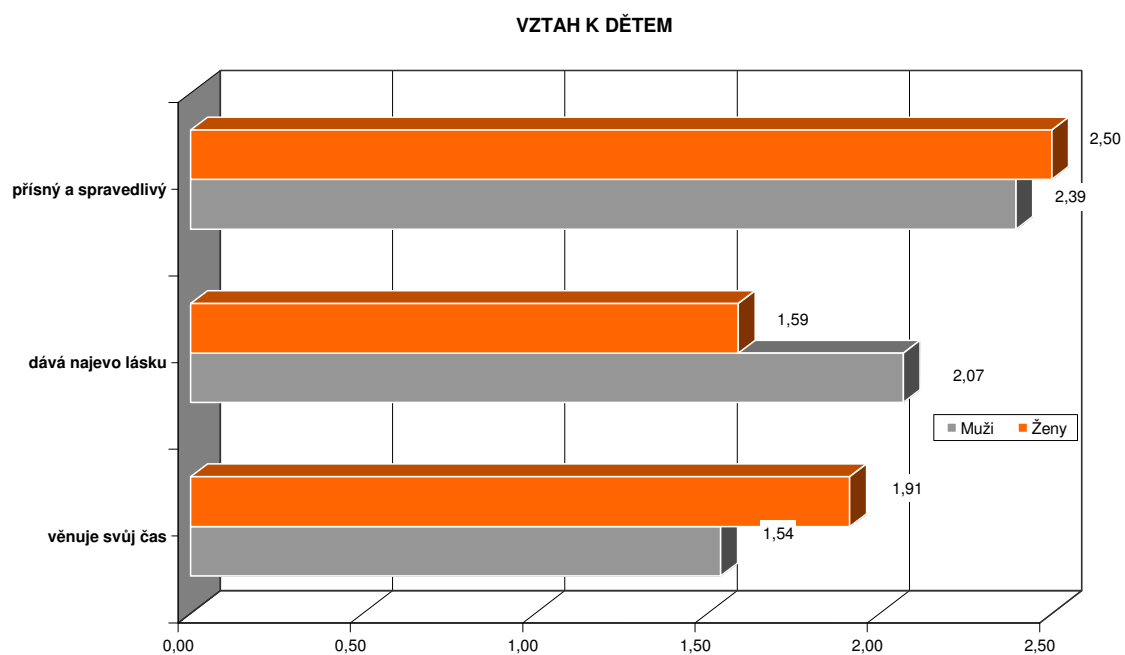
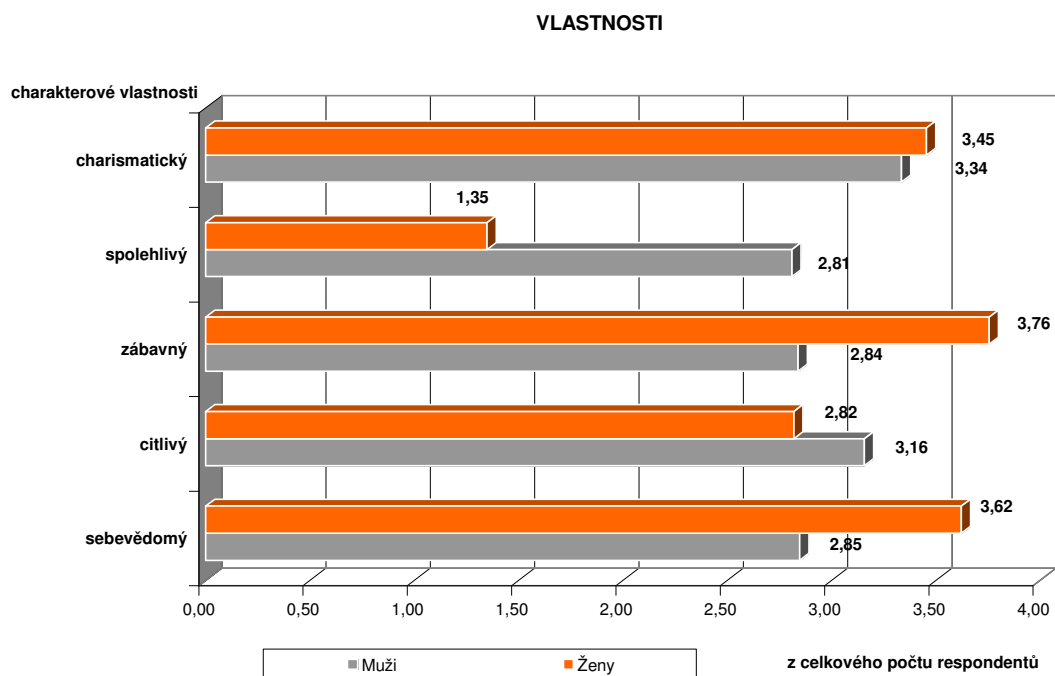
Příloha č. 4 Tabulka výstupů z dotazníků žen i mužů podle věkových kategorií

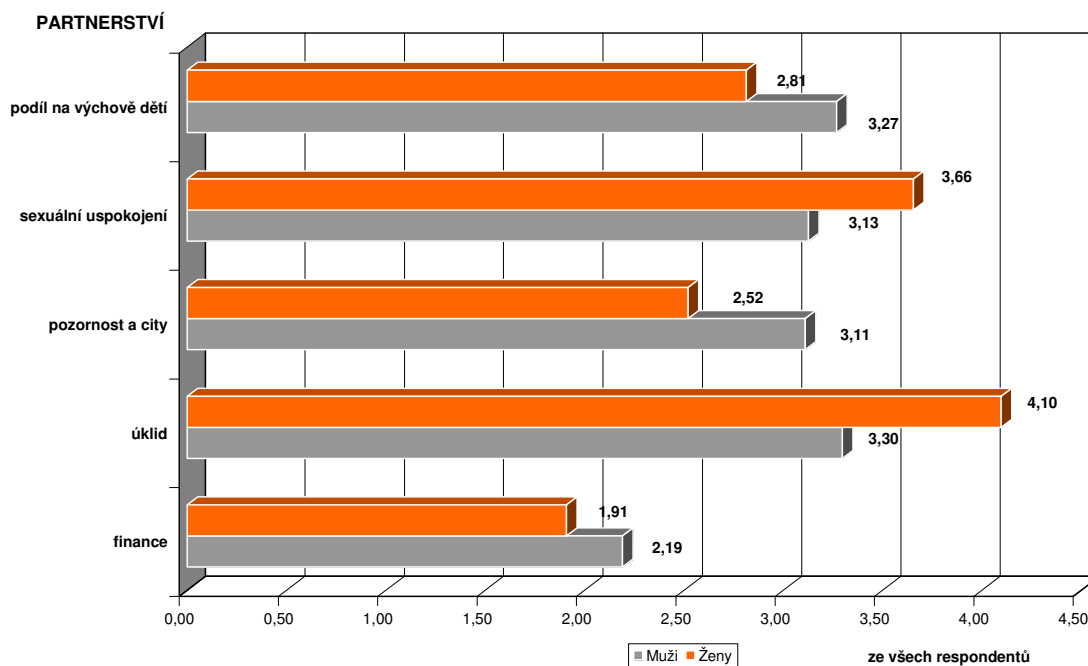
věková kategorie		20 - 35 LET					průměr	20 - 35 LET					průměr	36 - 53 LET					průměr	36 - 53 LET					průměr	54 - a více LET					průměr	54 a více LET					průměr	celkový průměr mužů	celkový průměr ženy
hodnocení		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5			
CHV RAL AST KT NE OR S OT V I É	sebevědomý	7	6	10	6	11	3,20	0	1	8	8	8	3,92	11	4	1	5	9	2,90	2	8	6	4	13	3,55	3	2	1	3	0	2,44	1	0	2	0	2	3,40	2,85	3,62
	citlivý	6	11	5	7	11	3,15	0	8	7	9	1	3,12	2	9	7	8	4	3,10	0	15	8	7	3	2,94	1	4	0	0	4	3,22	0	3	2	0	0	2,40	3,16	2,82
	zábavný	5	5	10	18	2	3,18	0	7	4	6	8	3,60	5	7	8	6	4	2,90	2	1	10	13	7	3,67	2	2	4	1	0	2,44	0	1	0	2	2	4,00	2,84	3,76
	spolehlivý	14	7	6	4	9	2,68	21	1	2	0	1	1,36	8	7	7	7	1	2,53	25	5	0	1	2	1,48	2	0	2	4	1	3,22	4	1	0	0	0	1,20	2,81	1,35
	charismatický	8	11	9	6	6	2,78	4	8	4	2	7	3,00	4	3	7	4	12	3,57	4	4	9	8	8	3,36	1	1	2	1	4	3,67	0	0	1	3	1	4,00	3,34	3,45
P A R T N E R S T V Í	finance	19	4	7	6	4	2,30	12	4	5	3	1	2,08	15	5	4	2	4	2,17	18	7	4	3	1	1,85	4	2	1	2	0	2,11	3	1	0	1	0	1,80	2,19	1,91
	úklid	2	5	8	11	14	3,75	0	2	0	2	21	4,68	2	6	4	5	13	3,70	2	3	1	7	20	4,21	3	2	1	3	0	2,44	0	2	1	0	2	3,40	3,30	4,10
	pozornost a city	8	10	6	9	7	2,93	5	8	4	7	1	2,64	5	6	6	11	2	2,97	6	6	13	7	1	2,73	0	1	5	1	2	3,44	2	1	1	1	0	2,20	3,11	2,52
	sexuální uspokojení	8	8	9	9	6	2,93	1	4	10	8	2	3,24	3	5	9	8	5	3,23	1	3	9	11	9	3,73	2	1	2	1	3	3,22	0	0	2	1	2	4,00	3,13	3,66
	podíl na výchově dětí	3	13	10	5	9	3,10	7	7	6	5	0	2,36	5	8	7	4	6	2,93	6	14	6	5	2	2,48	0	3	0	2	4	3,78	0	1	1	2	1	3,60	3,27	2,81
K V Z D Ě T Ě M	věnuje svůj čas	18	15	7	0	0	1,73	13	8	4	0	0	1,64	16	8	6	0	0	1,67	14	15	4	0	0	1,70	7	2	0	0	0	1,22	0	3	2	0	0	2,40	1,54	1,91
	dává najevo lásku	13	17	10	0	0	1,93	9	11	5	0	0	1,84	4	17	9	0	0	2,17	14	14	5	0	0	1,73	2	4	3	0	0	2,11	4	1	0	0	0	1,20	2,07	1,59
	přísný a spravedlivý	9	8	23	0	0	2,35	3	6	16	0	0	2,52	10	5	15	0	0	2,17	5	4	24	0	0	2,58	0	3	6	0	0	2,67	1	1	3	0	0	2,40	2,39	2,50

Příloha č. 5 Tabulka výstupů z dotazníků žen i mužů podle vzdělání

vzdělání		SŠ					průměr	SŠ					průměr	VŠ					průměr	VŠ					průměr
hodnocení		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	
C H V A L A S K T N E O S O T V Í É	sebevědomý	12	10	9	11	12	3,02	1	4	5	6	5	3,48	7	2	3	3	8	3,13	2	5	11	6	18	3,79
	citlivý	4	17	9	10	14	3,24	0	6	5	7	3	3,33	5	5	3	5	5	3,00	0	20	12	9	1	2,79
	zábavný	9	7	15	19	4	3,04	0	2	4	7	8	4,00	3	7	5	6	2	2,87	2	7	10	14	9	3,50
	spolehlivý	19	10	8	9	8	2,57	16	3	1	0	1	1,43	5	4	7	4	3	2,83	34	4	1	1	2	1,40
	charismatický	10	10	13	6	15	3,11	4	6	6	1	4	2,76	3	5	5	5	5	3,17	4	6	8	12	12	3,52
P A R T N E R S T V Í	finance	26	8	6	7	7	2,28	15	1	2	2	1	1,71	11	3	5	3	1	2,13	18	11	7	5	1	2,05
	úklid	5	8	10	12	19	3,59	1	1	1	2	16	4,48	2	4	3	6	8	3,61	1	6	1	7	27	4,26
	pozornost a city	9	10	13	16	6	3,00	3	6	8	4	0	2,62	3	7	3	5	5	3,09	10	9	10	11	2	2,67
	sexuální uspokojení	9	11	12	12	10	3,06	0	5	6	8	2	3,33	4	2	8	5	4	3,13	2	2	15	12	11	3,67
	podíl na výchově dětí	5	17	13	7	12	3,07	2	8	4	5	2	2,86	3	7	4	4	5	3,04	11	14	9	7	1	2,36
K V Z D Ě A T H E M	věnuje svůj čas	25	22	7	0	0	1,67	7	11	3	0	0	1,81	14	3	6	0	0	1,65	20	15	7	0	0	1,69
	dává najevo lásku	18	23	13	0	0	1,91	8	7	6	0	0	1,90	1	13	9	0	0	2,35	19	19	4	0	0	1,64
	přísný a spravedlivý	11	9	34	0	0	2,43	6	3	12	0	0	2,29	8	7	8	0	0	2,00	3	8	31	0	0	2,67

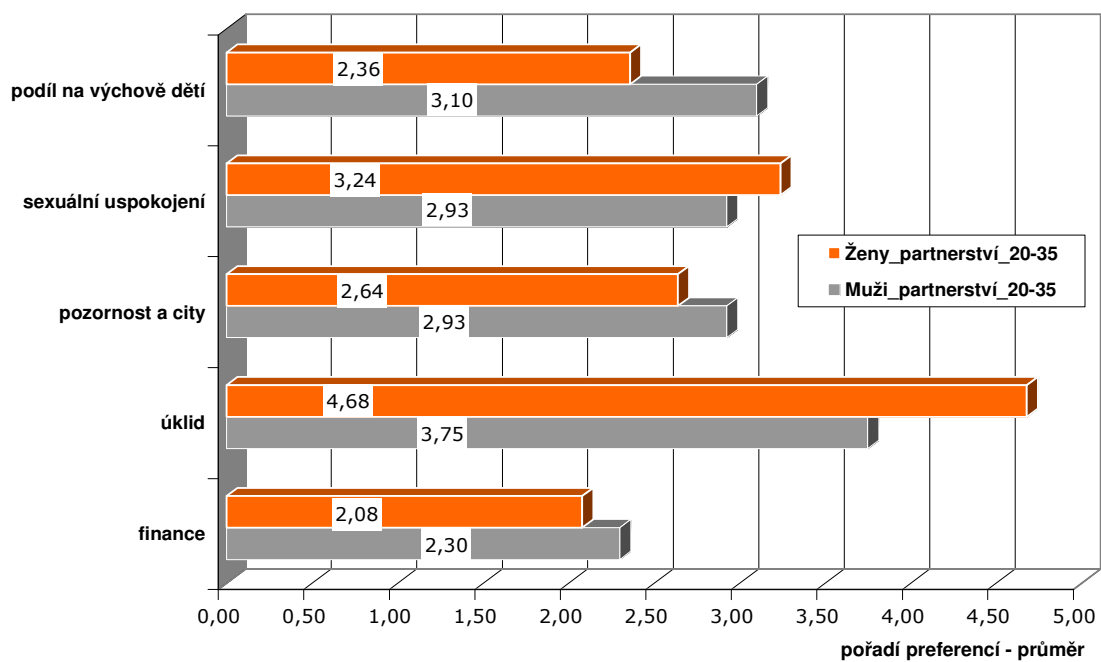
Příloha č. 6 Grafy průměrných známek dosažených v jednotlivých oblastech - M i Ž

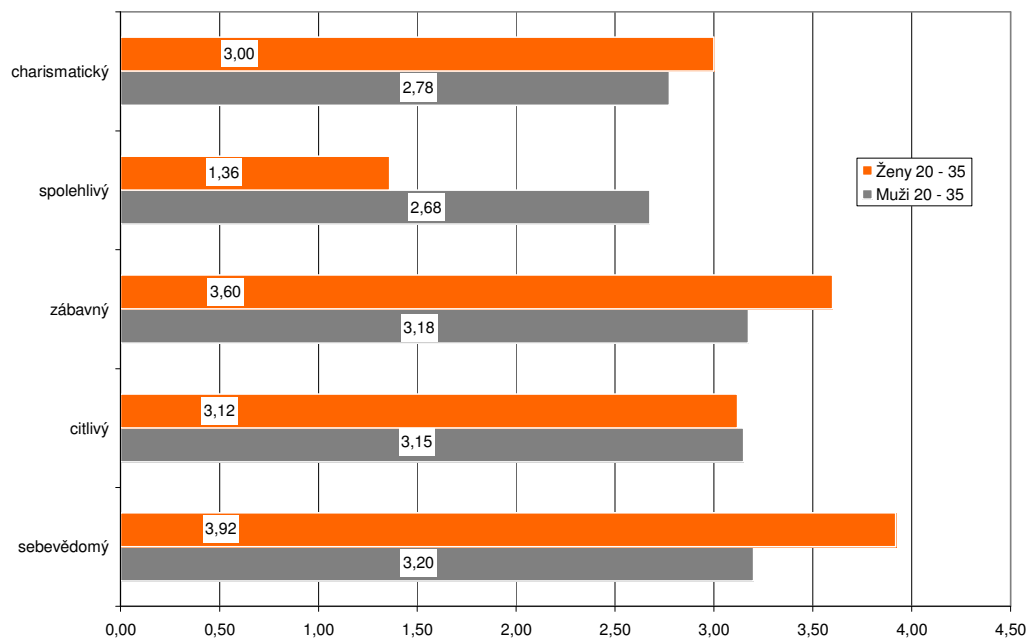

GRAFY PARTNERSTVÍ A VLASTNOSTÍ KATEGORIE 20 - 35 LET

PARTNERSTVÍ DLE VĚKU OD 20-35 LET

Graf vlastností - věk 25 - 35 let

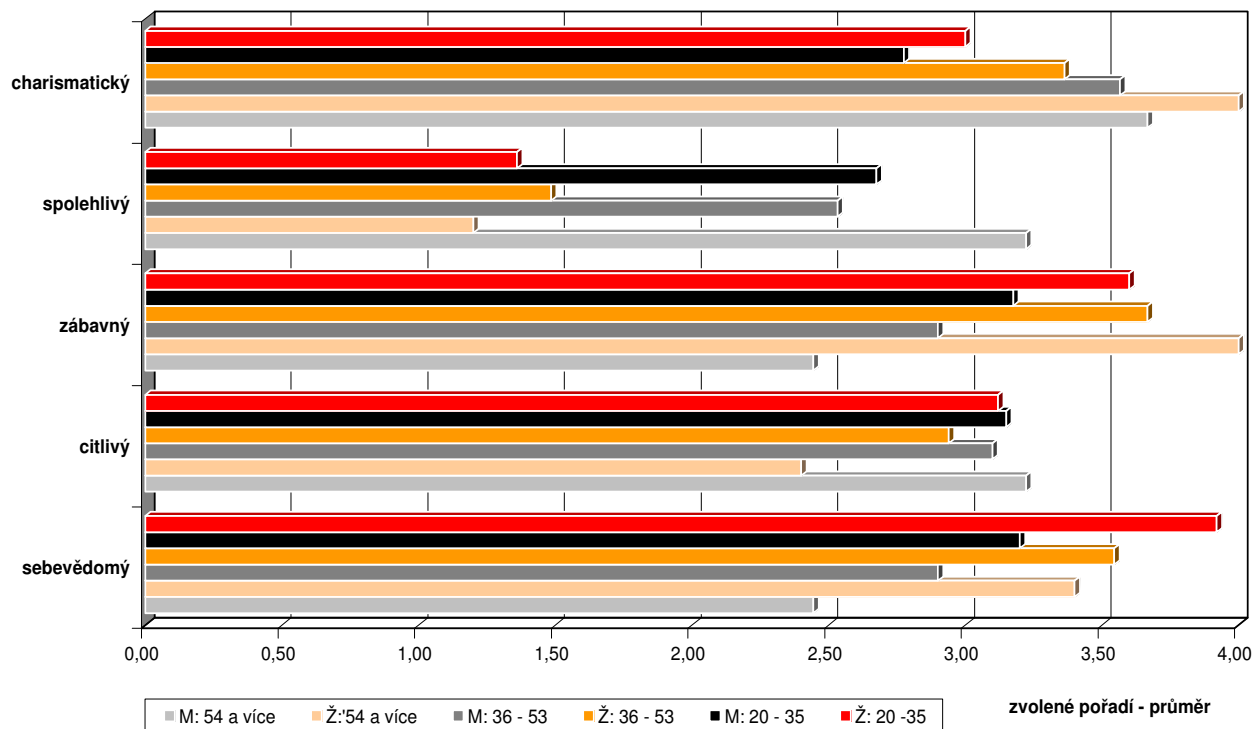

Příloha č. 7 Tabulka procentuelního vyjádření odpovědí mužů a žen

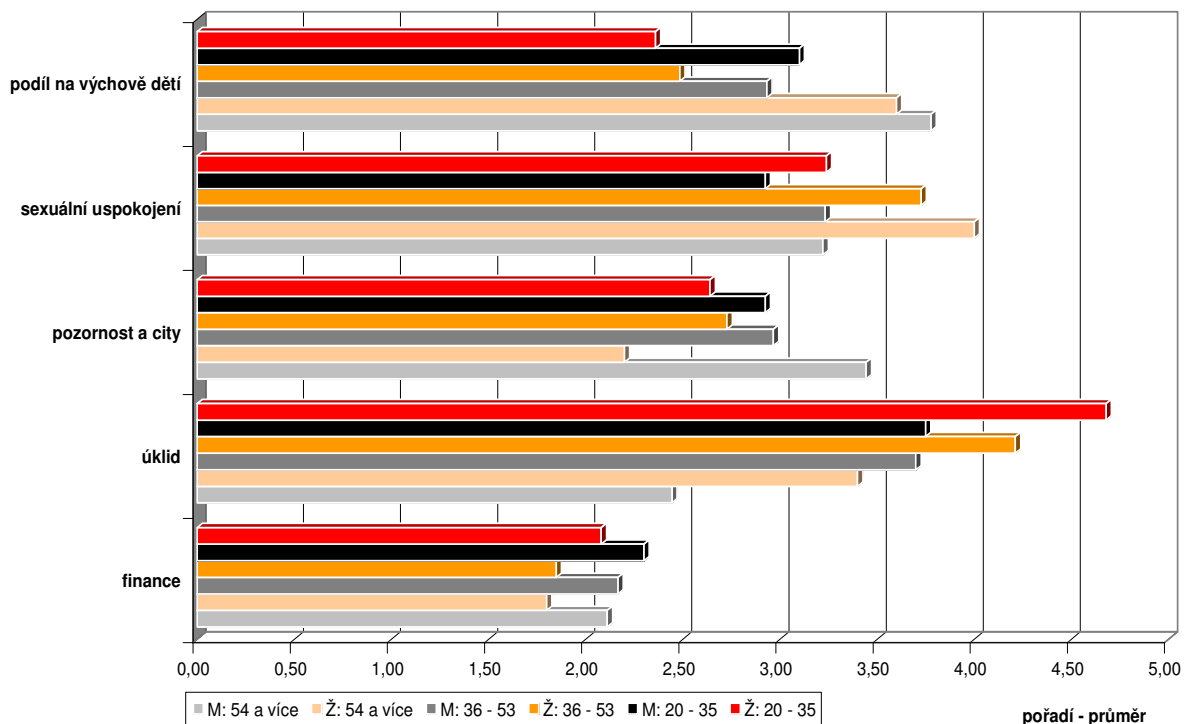
		Celkové hodnocení M					Celkové hodnocení v procentech M					Celkové hodnocení Ž					Celkové hodnocení v procentech Ž				
hodnocení		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
C H V A L A S K T N E O R O T I V Í	sebevědomý	21	12	12	14	20	26,58%	15,19%	15,19%	17,72%	25,32%	3	9	16	12	23	4,76%	14,29%	25,40%	19,05%	36,51%
	citlivý	9	24	12	15	19	11,39%	30,38%	15,19%	18,99%	24,05%	0	26	17	16	4	0,00%	41,27%	26,98%	25,40%	6,35%
	zábavný	12	14	22	25	6	15,19%	17,72%	27,85%	31,65%	7,59%	2	9	14	21	17	3,17%	14,29%	22,22%	33,33%	26,98%
	spolehlivý	24	14	15	15	11	30,38%	17,72%	18,99%	18,99%	13,92%	50	7	2	1	3	79,37%	11,11%	3,17%	1,59%	4,76%
	charismatický	13	15	18	11	22	16,46%	18,99%	22,78%	13,92%	27,85%	8	12	14	13	16	12,70%	19,05%	22,22%	20,63%	25,40%
P A R T N E R S T V Í	finance	38	11	12	10	8	48,10%	13,92%	15,19%	12,66%	10,13%	33	12	9	7	2	52,38%	19,05%	14,29%	11,11%	3,17%
	úklid	7	13	13	19	27	8,86%	16,46%	16,46%	24,05%	34,18%	2	7	2	9	43	3,17%	11,11%	3,17%	14,29%	68,25%
	pozornost a city	13	17	17	21	11	16,46%	21,52%	21,52%	26,58%	13,92%	13	15	18	15	2	20,63%	23,81%	28,57%	23,81%	3,17%
	sexuální uspokojení	13	14	20	18	14	16,46%	17,72%	25,32%	22,78%	17,72%	2	7	21	20	13	3,17%	11,11%	33,33%	31,75%	20,63%
	podíl na výchově dětí	8	24	17	11	19	10,13%	30,38%	21,52%	13,92%	24,05%	13	22	13	12	3	20,63%	34,92%	20,63%	19,05%	4,76%
K V D Ě T A T H E M	věnuje svůj čas	41	25	13	0	0	51,90%	31,65%	16,46%	0,00%	0,00%	27	26	10	0	0	42,86%	41,27%	15,87%	0,00%	0,00%
	dává najevo lásku	19	38	22	0	0	24,05%	48,10%	27,85%	0,00%	0,00%	27	26	10	0	0	42,86%	41,27%	15,87%	0,00%	0,00%
	přísný a spravedlivý	19	16	44	0	0	24,05%	20,25%	55,70%	0,00%	0,00%	9	11	43	0	0	14,29%	17,46%	68,25%	0,00%	0,00%

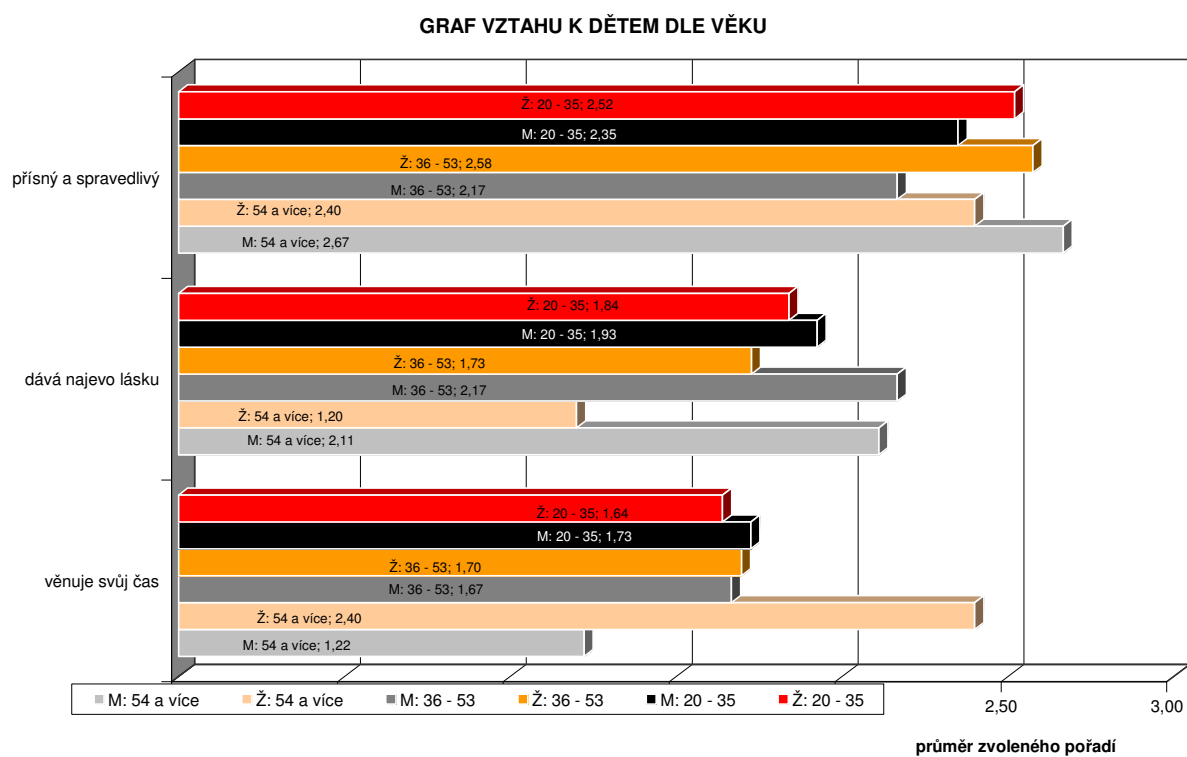
Příloha č. 8 Grafy výstupů z dotazníků žen a mužů podle věkových kategorií

GRAF CHARAKTER. VLASTNOSTI DLE VĚKU

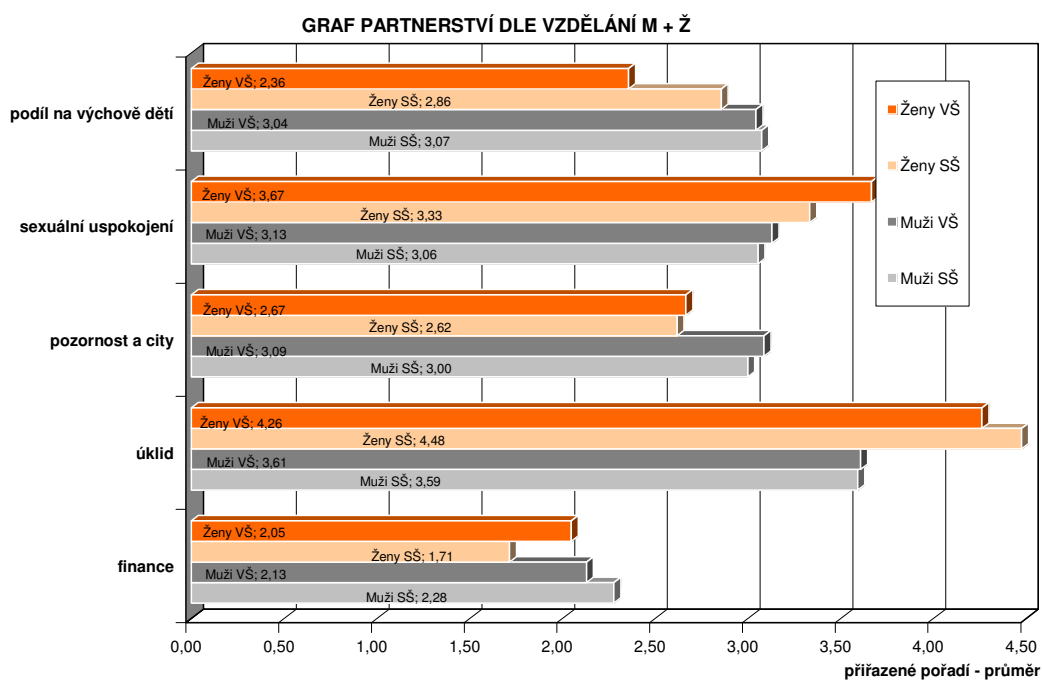
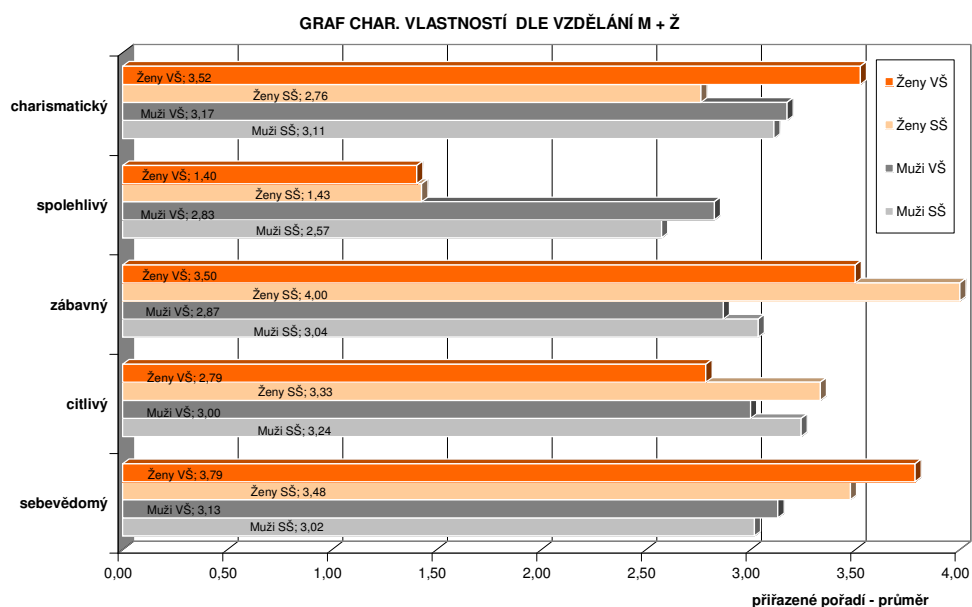

GRAF PARTNERSTVÍ DLE VĚKU

Příloha č. 9 Grafy výstupů z dotazníků žen a mužů podle dosaženého vzdělání

GRAF VZTAH K DĚTEM DLE VZDĚLÁNÍ M + Ž

